AT

ARQUITECTES DE TARRAGONA

Urbanisme controvertit #5

Urbanisme controvertit | Allò que tots sabem del Camp de Tarragona | Indústria i turisme, Pla director urbanístic | Propostes al Pla territorial del Camp | Concurs Europan 7 | Concurs a Amposta | Ciutat jardí Bonanova de Calafell | Dues actuacions a Reus | La sostenibilitat en la pràctica urbanística | Conversa amb Jordi Badia | Els fons dels arxius de projectes | Taller d'urbanisme Vandellòs – l'Hospitalet de l'Infant

Gravat del segle XIX on es mostren els fortins de Tarragona tal com eren l'any 1811. Arxiu CoAC

Urbanisme controvertit

Parlar de controvèrsia amb relació a la doctrina urbanística, si és que existeix una doctrina clara, és reflexionar sobre l'actual configuració legal i administrativa del planejament fent palesa la dificultat entre la planificació urbanística tradicional i els nous reptes socials, territorials i de creixement englobats dins del nou concepte de sostenibilitat. El preàmbul de la nova llei d'urbanisme es pronuncia molt clarament a favor d'un desenvolupament urbanístic sostenible, sobre la base de la utilització racional del territori, per compatibilitzar el creixement i el dinamisme econòmics necessaris amb la cohesió social, el respecte al medi ambient i la qualitat de vida. Nous reptes a assolir, però amb eines de planificació tradicionals reinterpretades novament.

Sovint es banalitza i tergiversa el concepte de sostenibilitat, poc definit i no gaire consensuat, i es converteix en un concepte de moda i per tant relativament inoperant. Alhora sembla més present al nostre territori una manifesta insostenibilitat vers el medi ambient, el consum d'energia i la producció de residus. En aquest sentit la planificació i els criteris que la justifiquen poden entrar en contradicció amb els arguments dels sectors socials menys favorables al desenvolupament urbanístic del territori, sens perjudici de les exigències socials i econòmiques implícites al procés de creixement de les zones urbanes.

Per tal de fer coincidents la necessitat de creixement i els criteris sostenibles, diversos discursos han donat peu a la formulació de principis generals com a base d'una pretesa nova planificació. Paral·lelament, opinions autoritzades que alerten sobre la incipient crisi del planejament actualment en aplicació fan, amb tot plegat, necessària la concreció d'unes bases fonamentades en la subsidiarietat, la multidisciplinarietat i la participació en els processos de planificació i d'ordenació urbanística. Caldria matisar molt els conceptes plantejats, molts amb una gran dosi de subjectivitat i càrrega teòrica, des del punt de vista arquitectònic. De fet, un dels objectius finals de la planificació és fer possible d'una manera ordenada i racional la construcció d'edificacions. Possiblement la manca d'una reflexió arquitectònica en els plantejaments d'ordenació i de planificació juntament amb l'anàlisi de les tipologies actuals d'habitatges ha precipitat el discurs crític dels experts en la matèria. La majoria del planejament derivat, lluny de plantejar propostes alternatives, sovint únicament es limita a quantificar volums i edificabilitats per tal d'assegurar les corresponents cessions en aplicació de la legislació vigent. Com sempre, l'anàlisi històrica i la reflexió acadèmica són aliats valuosos per a la concreció d'alternatives. En aquest sentit, els continguts d'aquest número de la nostra revista ens poden ajudar, i molt, en la recerca de noves propostes de planificació i d'ordenació.

La publicació del projecte megalòman amb que s'acompanya aquest escrit, extret del valuós centre de documentació del CoAC – Demarcació de Tarragona, no pretén recuperar postulats moderns, però sí procurar un necessari retrobament entre l'urbanisme i l'escala arquitectònica.

Juan M. Zaguirre
Director d'AT

Bibliografia:

- Font, Antonio: *Planeamiento urbanístico. De la controversia a la renovación*. Diputació de Barcelona, 2003.
- *Conclusions del 1r Fòrum d'urbanisme per a un desenvolupament més sostenible*. CSCAE/COA, Illes Balears, 2003.
- Llei d'urbanisme. *Llei 2/2002, de 14 de març, d'urbanisme*. Generalitat de Catalunya.

Projecte d'ordenació d'un sector per a la construcció de 3.200 apartaments, 140 habitatges unifamiliars, 3 hotels i centre comercial. Salou. Alain Peron i A. Pujol, arquitectes. Arxiu CoAC – Demarcació de Tarragona, 1965.

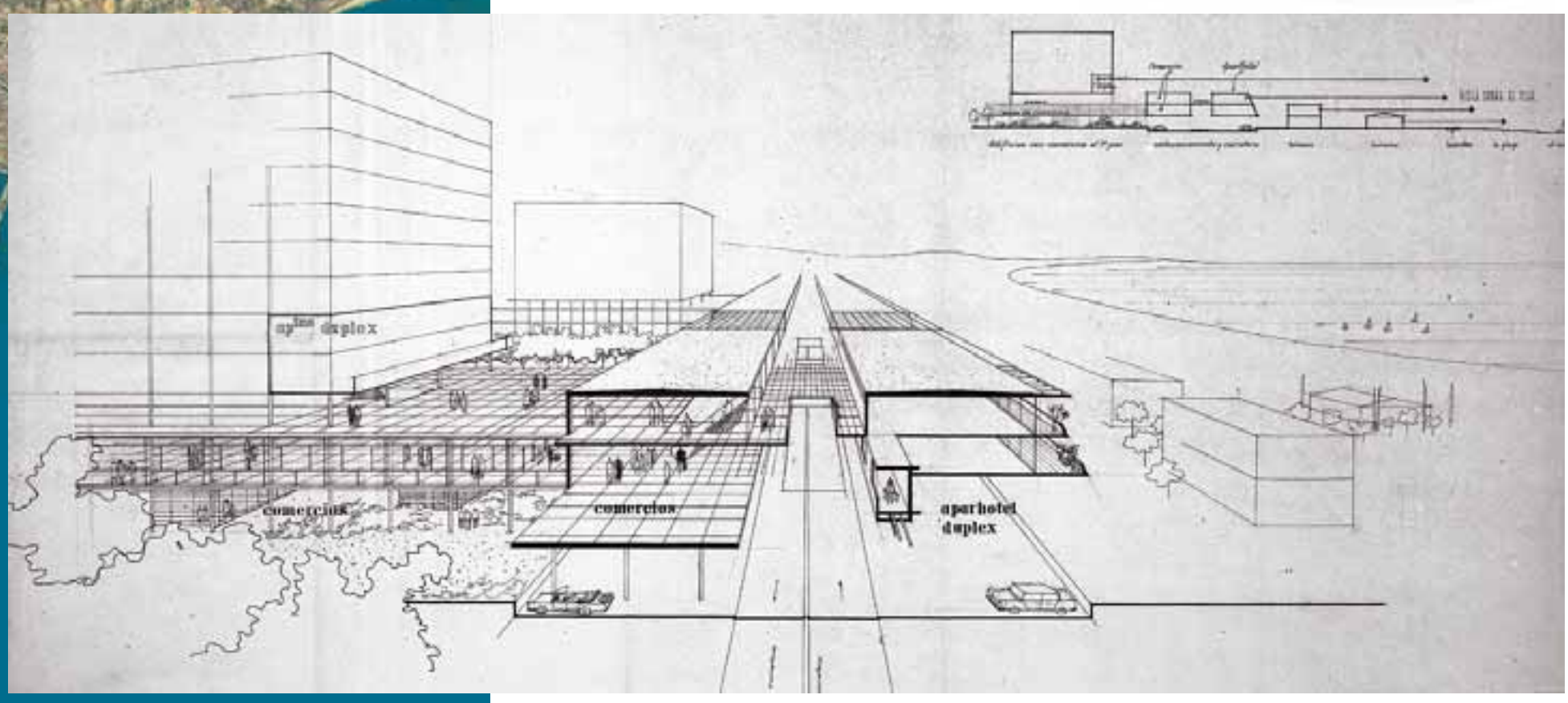

Ortoimatge del Camp de Tarragona 1:25.000 - © Institut Cartogràfic de Catalunya

Allò que tots sabem del Camp de Tarragona

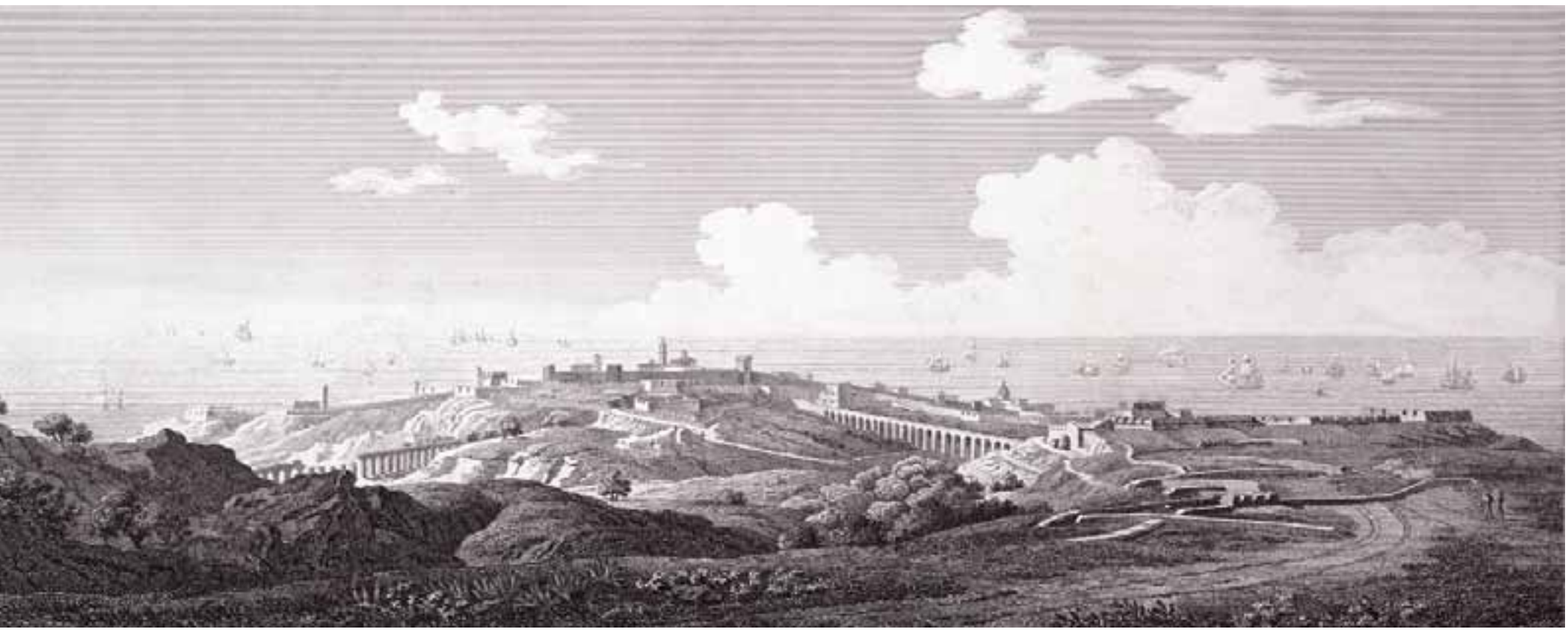

Gravat del segle XIX on es mostra el fortí de La Oliva tal com es veia l'any 1811 des del camí de Valls. Arxiu CoAC

Avui l'ordenació territorial del Camp de Tarragona està formada per la suma dels planejaments urbanístics de cadascun dels seus municipis. Els municipis són unitats administratives plenes pel que fa a la decisió, la definició i la gestió del planejament. Al Camp de Tarragona hi ha 131 municipis. S'agrupen en sis comarques, d'acord amb la distribució següent: l'Alt Camp, 23; el Baix Camp, 28; el Baix Penedès, 14; la Conca de Barberà, 22; el Priorat, 23; i el Tarragonès, 21.

Formen un conjunt divers si es té en compte la població, la superfície, el relleu i la localització. Tot i això, cada municipi disposa de la mateixa capacitat de decisió respecte dels usos i de la seva intensitat dins del seu terme. Els llindars màxims de decisió estan determinats a les legislacions de caràcter general i sectorial aplicables.

Segons la legislació específica, les administracions públiques exerceixen la competència en matèria urbanística. Fruit d'aquest exercici en resulten els models de ciutat. També en resulten les pautes per a tots i cadascun del usos que s'implanten damunt del territori. Des de l'any 2002, la definició marc a Catalunya del llindar del planejament és la del desenvolupament urbanístic sostenible, d'acord amb la utilització racional del territori, que fa compatibles el creixement i el dinamisme econòmic necessaris amb la cohesió social, amb el respecte al medi ambient i la qualitat de vida de les generacions presents i futures.

L'assentament humà del Camp de Tarragona se situa bàsicament sobre quatre planes. Dues envoltades de muntanyes i obertes al mar i les altres només envoltades de muntanyes. La plana principal del Camp de Tarragona ocupa el centre de la regió, té una superfície aproximada de 55.000 hectàrees, conté tres capitals de comarca: Reus, Tarragona i Valls. Ostenta com a característiques mes destacades: ser la plana més extensa de Catalunya oberta al mar, tenir un front de costa de 50 quilòmetres orientat a migdia (orientació similar a la costa de Provença i la costa del Sol) i tenir una superfície homogènia des de la riba del mar fins a la cota 200 aproximadament a les terres de ponent del Francolí i fins a la cota 400 a les terres de llevant del Francolí. La plana del Baix Penedès s'obre al mar en un estret tram d'uns cinc quilòmetres entre Roda de Berà i Calafell. Aquesta plana té continuïtat amb el Penedès. Les dues planes interiors són la Conca de Barberà i el Priorat. La Conca de Barberà és un espai conreat, excel·lentment delimitat per les serres del Tallat, de Prades i de Miramar. El Priorat és un entorn conreat, de planes curtes, barrancs enfonsats i turons arreu, envoltats de les muntanyes de més presència i bellesa de la regió.

Una de les característiques geogràfiques que millor permeten llegir i comprendre la regió és el sistema hidrogràfic. Els rius i les rieres del camp de Tarragona es formen i desguassen dins de la mateixa regió, en general. En cadascuna de les conques d'aquest sistema són fàcilment reconeixibles els trets culturals, de llenguatge i de costumari comuns. Els municipis de cada conca han compartit història i paisatge, i aquesta empremta és un patrimoni que no pot ser desestimat.

El sistema hidrogràfic del Camp de Tarragona està format pels cursos següents:

- La riera de Marmellar, afluent del riu Foix que estructura l'enclavament nord de la del Camp de Tarragona. Probablement el límit format per aquesta riera i el riu Foix constitueixen una vora física coherent. Neix al costat solà del terme de Querol, serpenteja quan travessa el Montmell, s'obre a la plana vinyada del Penedès i s'aiguabarreja amb el Foix davant de Castellet.
- La riera de la Bisbal té una conca que defineix la comarca del Baix Penedès. Bona part de l'aigua que plou a la comarca, omple la llera de la riera de la Bisbal. Recull nombrosos torrents, rieretes i rases, travessa humil i encanonat el nucli urbà del Vendrell i desguassa a mar enmig dels sorrals de Sant Salvador.
- El riu Gaià forma conjuntament amb el riu Francolí l'estructura territorial del Camp de Tarragona. El Gaià és un riu desconegut, amb un recorregut ple de fites culturals. Relliga un darrere l'altre els millors paisatges del Camp de Tarragona. Neix a les planes sembrades de Santa Coloma de Queralt, travessa les serres de Sant Magí de la Brufaganya i Querol entre estimballs i canons. Dibuixa les hortes i les vinyes esplendoroses que donen sentit a la icona cultural que és el Monestir de Santes Creus. Desorientat i erràtic cerca la sortida al mar i acaba entollat al pantà. Abans de la construcció de l'embassament, desguassava al mar travessant la darrera de les hortes de maresma del Camp de Tarragona. Horta que cedeix dia a dia espai a qualsevol dels usos de fora ciutat que s'hi deriven.
- El riu Francolí, eix del Camp, neix a les muntanyes de Prades, té una geometria de traç fet amb la mà dreta, un arc ample que envolta pel nord les muntanyes de Prades i travessa la Conca, i un traç dret que uneix l'estret natural de la Riba i l'estret decidit per l'enginyer del port de Tarragona. És el pas franc que ha facilitat la relació de la plana de Lleida i els llaurats de l'Aragó amb la costa. Allò que antigament era comerç i relació econòmica s'ha convertit en un trànsit ininterromput de gent de la terra ferma per gaudir de la riba del mar aprofitant el solc que aquest riu treballador ha obert entre les serres.
- Les rieres del ponent del Camp de Tarragona: la riera de Maspujols, la d'Alforja i la de Riudecanyes. Agafen el nom del nucli urbà que recull el desguàs de les muntanyes que guaiten la costa. Quasi mai no duen aigua, tret de quan s'omplen pels aiguats de llevant. Com si la mà d'un agrimensor les hagués situat damunt de la plana, corren ortogonals a la línia de costa bo i guardant la mateixa distància, les unes respecte de les altres. La seva pauta és seguida per milers de trossos de terra, com fragments escairats que reparteixen de manera incansable i implacable l'escàs or d'aquesta terra, que és l'aigua.
- Tanca el Camp el riu Llastres nascut en un indret amagat per capricі del muntanyam. Porta sempre un fil d'aigua que els terrenys durs, aspres i secs que travessa no poden aprofitar.
- I altres sistemes hidrogràfics que no tenen la característica dels descrits, ja que, si bé neixen a les comarques de Tarragona, són afluents d'altres rius de més anomenada. Desaigüen a la Mediterrània, però no ho fan a les comarques del Camp de Tarragona. El riu Corb neix a l'entorn de Santa Coloma de Queralt i és afluent del Segre. I el Montsant és afluent del Siurana, que a la vegada és afluent de l'Ebre.

El Camp de Tarragona, per la seva posició geogràfica, s'ha consolidat com un àmbit territorial on físicament es bifurquen les dues grans rutes del llevant peninsular. La ruta de la vall de l'Ebre i el corredor del Mediterrani confluïxen a les comarques de Tarragona. L'autopista de peatge es bifurca al terme de Banyeres del Penedès, el ferrocarril convencional es bifurca a l'estació de Sant Vicenç de Calders i properament el Tren d'Alta Velocitat es bifurcarà als termes de la Secuita, Perafort, Constantí i el Morell.

Aquests corredors han alterat definitivament el territori precís, construït a l'entorn del relleu definit pel sistema hidrogràfic i les quatre planes. Bona part de les relacions directes de muntanya fins a mar s'han interceptat i desviat als ponts i a les cruïlles de les grans infraestructures. Han sorgit nous nodes urbans i s'ha alterat l'originària prelació entre municipis i comarques.

La divisió administrativa del territori la constitueixen 131 municipis, el 50% dels quals tenen una població inferior a 500 habitants. El segment de municipis amb un nombre d'habitants comprès entre 1.000 i 2.000 són nuclis urbans d'interior molt ben assentats i que conformen generalment malles posicionals isotròpiques. Disposen d'un bon equipament públic o col·lectiu. Són dinàmics i amb força caràcter. Hi ha 22 municipis amb més de 2.000 habitants. Són caps de comarca, i se situen o bé a l'entorn de Reus i Tarragona, o bé formen part del front costaner.

Aquest front s'ha consolidat com l'espai receptor de població amb l'increment quantitatiu i percentual més important de la regió en els darrers anys. Sis municipis del front costaner tenen una població superior als 10.000 habitants. El Camp té al capdavant dos grans nuclis urbans: Reus i Tarragona. Mantenen un creixement sostingut, per damunt de la mitjana catalana.

El 75% dels municipis del Camp de Tarragona tenen una densitat inferior a un habitant per hectàrea. Només nou municipis tenen densitats superiors a cinc habitants per hectàrea. La mitjana del conjunt de comarques és d'1,41 habitants per hectàrea. Tres comarques es troben per damunt de la mitjana del Camp de Tarragona: el Tarragonès, amb 5,13 h/ha, el Baix Camp, amb 2,01 h/ha; i el Baix Penedès, amb 1,71 h/ha.

El 60% dels municipis del Camp de Tarragona tenen un percentatge de sòl urbà i urbanitzable inferior al 5% del total del terme. 22

Gravats francesos del s. XIX sobre Tarragona. Arxiu CoAC

municipis, que corresponen al 16% del total, tenen un percentatge de sòl urbà i urbanitzable superior al 20%. Tots els termes municipals que limiten amb el mar, tret de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, tenen un percentatge de sòl urbà i urbanitzable del total del terme, superior al 20%.

49 municipis tenen previsió de sòl industrial en el seu planejament. Més del 50% de la previsió de sòl industrial al Camp de Tarragona, que es xifra en unes 4.500 hectàrees, està localitzat en cinc municipis. Les activitats de tipus industrial existents i previstes se situen al voltant de les capitals del Camp, sobre els eixos de les autopistes, en particular als accessos sobre les carreteres nacionals 340 i 240, i als caps de comarca. I també, i de manera particular, la implantació proporcional en els nuclis de Santa Coloma de Queralt i del Pla de Santa Maria.

El 4% de la superfície del Camp de Tarragona té la classificació de sòl urbà. El sòl urbanitzable previst en el planejament aprovat és del 4% del total.

El planejament urbanístic superior aprovat en el quadrienni 1995-1999 està constituït per quatre plans generals d'ordenació urbana i quinze normes subsidiàries de planejament. Afecta el 27% (112.835 habitants) de la població i el 16% (46.769 hectàrees) de la superfície del Camp de Tarragona. Al nord del nucli urbà de Reus i al nord-est del nucli urbà de Montblanc se situen la major part d'aquestes revisions. Moltes es van fer per facilitar el trànsit i la implantació del corredor del Tren d'Alta Velocitat. La Conca de Barberà inicia el foment d'activitats industrials i es consolida com a comarca receptora.

El planejament urbanístic superior redactat el darrer quadrienni 1999-2003 està constituït per un pla d'ordenació urbanística municipal, tres plans generals d'ordenació urbana i 29 normes subsidiàries de planejament. Afecta el 18% (73.325 habitants) de la població i el 29% (84.380 hectàrees) de la superfície del Camp de Tarragona. El planejament es localitza al cor del Baix Penedès per cobrir les expectatives de la creixent afluència de pobladors vinguts de l'àrea metropolitana. Resol el creuament dels termes pel traçat del Tren d'Alta Velocitat. També es localitza entre les conques del Francolí i el Gaià i, en algun municipi del Priorat, amb la voluntat de reduir possibilitats de malmetre el paisatge local i per reconèixer-li la contribució a les economies agràries i d'escala.

Tot i l'esforç que han posat els municipis per disposar de planejament, encara en resten nou sense. Set se situen al Priorat i els altres dos hi limiten. Afecten l'entorn del Montsant, que és, juntament amb els Ports, el conjunt muntanyós més notable del sud de Catalunya. Només Cornudella de Montsant té el planejament actualitzat. Quasi la totalitat del territori de les Muntanyes de Prades, la serra de la Llena i les serres del Mestral estan compreses en termes que tenen planejament amb antiguitat superior als deu anys, i els cal renovar-lo. Hi ha altres àrees on també els és necessari de renovar el planejament. Ja sigui perquè el vigent determina models urbans obsolets i insostenibles, o bé perquè es troben en zones de gran dinamisme i transformació.

Renovaran en els propers anys el seu planejament importants nuclis urbans de l'àrea central del Camp, nuclis situats a l'entorn de Tarragona: Constantí, Vila-seca, la Selva del Camp, el Catllar o la Riera de Gaià, entre d'altres.

Cal tornar a definir el model de consum il·limitat de sòl de la franja de costa a les revisions del plans de Mont-roig del Camp i Cambrils. Cal fer atenció preferent a la revisió del model de consum de sòl dels termes municipals més malmesos pel *boom* de la ciutat jardí sense fi, que va fomentar-se com a complement de l'habitatge protegit de l'àrea metropolitana de Barcelona. Els municipis més afectats per aquest descomunal procés de quadriculació del relleu en parcel·les de 600 metres quadrats reben l'apel·latiu dels cinc grans: Querol, el Montmell, la Bisbal del Penedès, Cabra del Camp i Aiguamúrcia. Aquestes qüestions es plantejaran i es resoldran a les revisions dels propers dos quadriennis on cal esperar que l'exercici de l'urbanisme al Camp de Tarragona mantingui la notable dinàmica d'aquests dos darrers quadriennis on s'ha renovat el planejament que afecta el 50% del territori.

El front costaner del Camp de Tarragona s'ha ocupat de cap a cap. Sense mesura, descontroladament. Alguns racons s'han mantingut al marge d'aquest procés urbanitzador irreflexiu de la darrera generació. L'existència de migrats silencis al front de costa és fruit de diversos motius: desembocadures de rius i rieres, àrees de càmping, propietats de l'administració pública, entre d'altres. Avui són motiu de pugna entre els col·lectius conservacionistes, les voluntats municipals i els interessos econòmics. Els noms d'aquests indrets s'han convertit en lema i ocupen habitualment espais als mitjans. Les Madrigueres, Cunit sud, el Gort, la platja de Tamarit, la Marquesa, Port Pirata, platja Llarga, l'estany Podrit, el riu Llastres o el Torn són alguns dels principals. En molts d'aquests llocs la teranyina de legislacions urbanístiques i mediambientals d'aplicació configuraran inevitablement llargs i complexos processos que molt probablement acabaran en resolucions paradoxals i poc efectives.

Un altre front de reflexió necessari que cal tenir en compte des de l'òptica supramunicipal és com es pot mantenir el mosaic territorial dels usos i activitats de forma variada i sostenible, i poder facilitar la relació entre l'interior i la costa. Cal tornar a donar sentit a la forma natural del territori, evitar que les infraestructures el deformin i el canviïn. Evitar que el continu urbà de la costa sigui l'únic model d'ocupació possible. En el cas del Camp de Tarragona, apostar per la recuperació de la relació entre les capçaleres i la costa és una manera senzilla d'ocupar sosteniblement el territori i de dotar-lo de la qualitat ambiental i vital que la població requereix. Sens dubte serà necessari posar, els propers anys, el convenient coratge per a la defensa dels santuaris costaners que encara resten i observar les oportunitats de foment de la recuperació de les continuïtats territorials segmentades per les grans infraestructures i els models de ciutats ultratjats. Assenyalo aquell tram de costa entre l'Almadrava i la riera de Riudecanyes com el més apte per ser dissenyat de manera que es posin en valor tant la preservació del front costaner com la relació d'aquest amb les terres d'interior.

Pocs agents del territori són encara receptius a valorar el model de complementarietat dels sòls urbans i no urbanitzables en el planejament de l'àmbit central del Camp de Tarragona. No hi ha previsions de sòls no urbanitzables de protecció definitiva, sòls apagats a la seva transformació, en el planejament dels municipis de més població d'aquest espai central. Comença a ser urgent la presa de posició. Aviat a les zones d'aiguamolls en dessecació, a l'àrea central del Camp, quedaran delimitades llacunes de sòl no urbanitzable en procés d'evaporació i definitiva transformació. El model que es visualitza i es desprèn de les inèrcies planificadores és la tendència a l'ocupació total dels termes municipals per usos i activitats de tipus urbà. La coexistència d'activitats de sòl no urbanitzable amb les de sòl urbà ha estat, sense cap mena de dubte, la principal riquesa formal i de qualitat de vida del Camp de Tarragona. Cal projectar un futur de compatibilització i complementarietat d'aquestes activitats. Tanmateix aquesta àrea ha de saber resoldre amb més cohesió la implantació d'aquelles infraestructures com: la xarxa de carreteres i autopistes, la xarxa de ferrocarril, les instal·lacions aeroportuàries, la xarxa elèctrica, les canalitzacions d'aigua, gas, etc. que són necessàries, però no poden ser decidides de manera segmentada, per separat, sense previsió i independentment. Comença a ser urgent que l'administració decisòria elabori els documents territorials i urbanístics que posin fre a aquesta manera de fer. La planificació que sorgeixi d'aquesta administració ha de ser precisa, consensuada i versemblant.

En general, a tot el planejament urbanístic pendent de revisió li cal delimitar els creixements previstos. La previsió d'una superfície de sòl urbanitzable igual a la superfície ocupada en l'actualitat no deixa de ser una xifra sorprenent i probablement incoherent. Cal fer del sòl un valor de debò, restringir la desmesura en la transformació, triar els sòls més aptes i els que aportin major qualitat de vida als residents presents i futurs. Serà necessari posar en crisi aquells models d'elevat consum de sòl, aigua i energia. La ciutat jardí inconnexa, aïllada, il·limitada i per segona residència és ara per ara un dels models menys eficients i més insostenibles.

A l'àmbit del Baix Penedès, la particular homogeneïtat urbana del centre de la comarca convoca una important reflexió que ha de confluir en el model d'ocupació i de relació entre els sòls industrials, residencials i no urbanitzables. A l'àmbit del Priorat és recomanable unir esforços per mancomunar serveis i fer el planejament i la gestió urbanística. A la Conca de Barberà és urgent l'establiment de nexes clars i eficients entre Montblanc i Santa Coloma de Queralt. D'aquesta relació en depèn el bon funcionament de la comarca i la seva zona d'influència. Cal tanmateix que els exitosos criteris de gestió i preservació del paisatge dels boscos de Poblet els consolidin amb normatives urbanístiques municipals comunes. La conca del Gaià, des del seu naixement fins a la desembocadura, requereix una proposta de constitució, una posada en valor dels trets culturals, poblacionals, de costumari, mediambientals i paisatgístics, per mitjà de propostes de planejament territorial.

Pel que fa al foment de paisatges específics, el Camp de Tarragona és per la seva varietat i per la seva diversitat una zona afavorida. Pocs indrets deixen de ser interessants per ells mateixos i difícilment trobarem alguna contrada sense cap joia cultural o natural digna de ser visitada. Cal no reduir els esforços en la promoció i cal incrementar el tractament normatiu de tots i cadascun dels paisatges. Cap determinació de nova implantació pot fer-se a la lleugera, cal el consens de tothom. Ja hem vist com n'és de fàcil malmetre i embrutar l'entorn. Cal que les coses siguin observades per evitar repeticions en el futur. Aquest paisatge només té a la gent del camp com a principal i única avaladora. Sentim-nos-en orgullosos. No hi busquem el bé immediat. Aprenguem a mirar lluny. Hem de posar-lo en valor. Ho és. Ho ha de continuar sent.

Francesc Santacana Portella
Cap del Servei d'Urbanisme de Tarragona

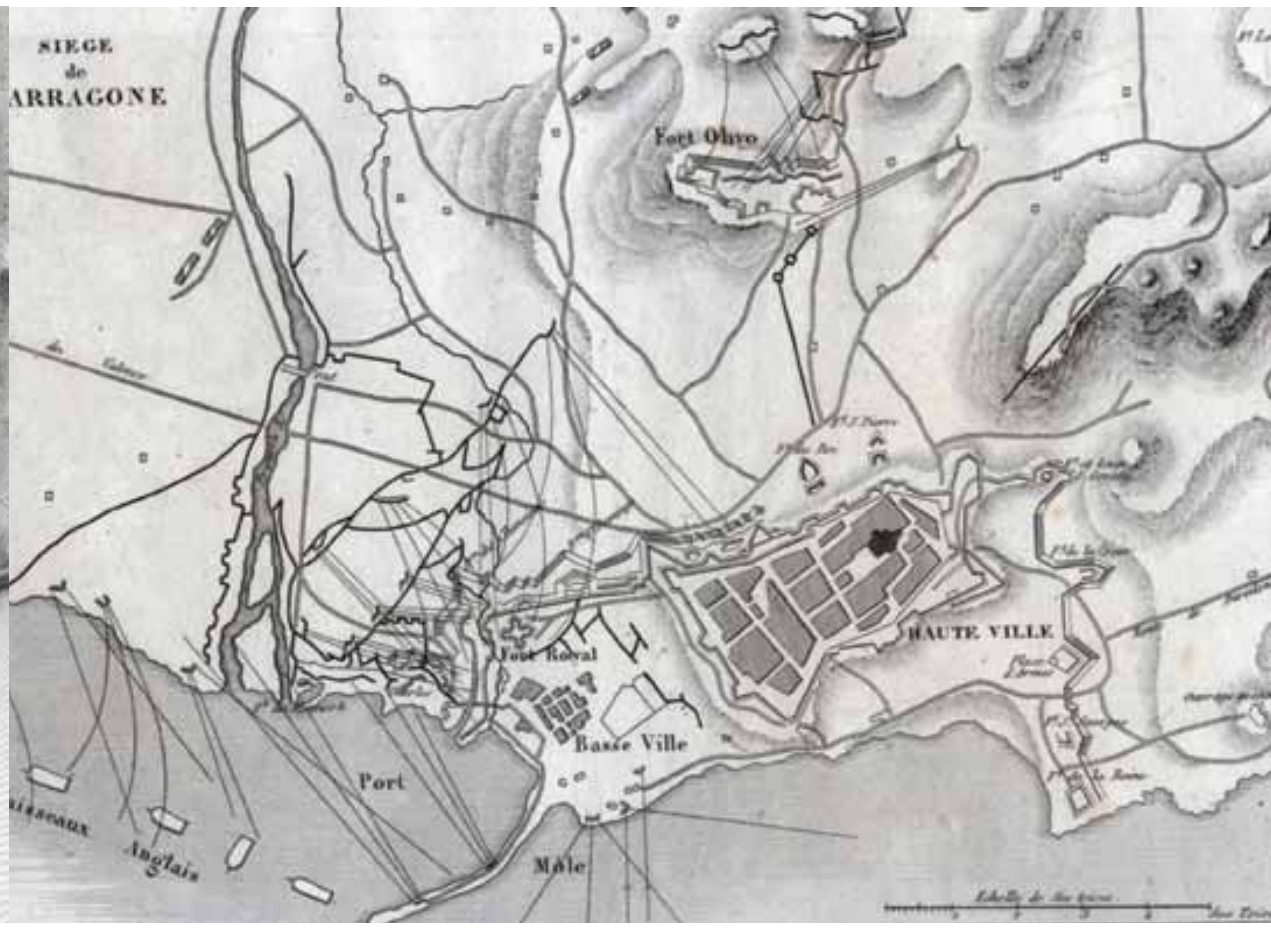

El Pla director urbanístic

de les activitats industrials i turístiques del Camp de Tarragona

L'àmbit d'aquest Pla director urbanístic comprèn una superfície de 109,77 km^2, amb els assentaments sud i nord de la indústria química situats a la dreta del Francolí, el centre recreatiu i turístic de Port Aventura i el Port de Tarragona, a més de totes les àrees complementàries i de transició entre els assentaments esmentats.
Les dues indústries, la química i la de lleure, són, sens dubte, el motor de creixement econòmic i social de la zona, ultrapassen els llindars d'influència més propers i converteixen el territori esmentat en el més dinàmic de Catalunya, després de l'àrea metropolitana de Barcelona. És per aquest motiu, i per les repercussions que el seu desenvolupament pot tenir en el futur, que cal buscar la manera de conjugar les diferents activitats que s'hi desenvolupen.
El territori que sustenta totes aquestes activitats ha estat objecte de pressions mediambientals que cal redefinir des d'una nova òptica, amb el model de creixement sostenible com a objectiu.
A través d'aquest document del PDU, que recull els criteris dels diferents estudis previs i plans sectorials desenvolupats fins ara, es vol donar forma a un seguit de mesures que permetin harmonitzar les diferents activitats econòmiques que conviuen en l'àmbit central del Camp de Tarragona i que en possibiliten el creixement econòmic. Alhora, cal mantenir la qualitat i la coherència territorial, i impedir que el sòl, aquest element indispensable per desenvolupar-hi les activitats, es trobi sotmès a una degradació superior a la que pot suportar.

L'àmbit del Pla director abasta totalment o parcialment els termes municipals de Constantí, els Garidells, el Morell, els Pallaresos, Perafort, la Pobla de Mafumet, Reus, Salou, Tarragona, Vilallonga del Camp i Vila-seca.

Objectius i criteris d'intervenció
La morfologia del sistema central del Camp de Tarragona, densament urbanitzat i on convergeixen en un espai relativament reduït una aglomeració d'activitat humana i econòmica molt important, requereix criteris d'intervenció i la definició d'estratègies i actuacions plurimunicipals en el marc d'un Pla director.
La centralitat de la ciutat de Tarragona es fonamenta en la mescla d'usos i d'activitats, especialment turístiques i industrials, on les infraestructures de comunicació de llarg recorregut, juntament amb la disposició dels espais lliures, poden tenir un paper fonamental. L'entrada en funcionament de l'estació del tren d'alta velocitat a Perafort pot alterar la configuració actual, però de ben segur reforçarà el paper metropolità de Tarragona.
Calia, doncs, pensar la manera com actuar perquè el que ja està consolidat es mantingui i es transformi amb garanties de futur per a la preservació del medi i l'entorn natural, i maximitzar les mesures de seguretat i de control sobre totes les activitats que es desenvolupen en aquest territori, especialment les que puguin comportar riscos sobre els ciutadans.
La motivació bàsica i l'objectiu fonamental d'aquest PDU responen doncs al repte de coordinar l'ocupació territorial de les activitats química, turística i de lleure i, a la vegada, establir criteris de creixement compatibles amb el desenvolupament sostenible del Camp.
A la zona costanera, la intervenció del Pla director es concreta especialment en els espais perimetrals del polígon sud de la indústria química i del centre recreatiu i turístic d'Universal Studios Port Aventura i en els espais de contacte amb les activitats residencials i industrials situades al llarg de la carretera N-340 i el front portuari entre Vila-seca i el riu Francolí.
A la zona nord, la limitació de l'àmbit se centra en l'actual polígon nord, la seva expansió, els accessos i les respectives zones de protecció i confluència amb els diferents nuclis poblats existents.

La desagregació per àmbits dels diferents objectius es concreta en els punts següents:

De caràcter general
- Establir les directrius per conjuminar les necessitats de creixement de les activitats química i turística i preservar els valors paisatgístics i culturals de l'àmbit.
- Establir un model d'ocupació del sòl que afavoreixi la renovació dels sòls urbans i garantir el desenvolupament urbanístic sostenible, d'acord amb els articles 3 i 9 de la Llei d'urbanisme de Catalunya.
- Concreció de les infraestructures de comunicacions d'abast territorial.
- Establir determinacions normatives del Pla director que vinculin les administracions i els particulars.

Accessibilitat a la indústria química i a les activitats turístiques
- Racionalitzar i millorar la trama viària i ferroviària i crear un ampli corredor de serveis de dimensió adequada entre polígons, paral·lel a l'espai fluvial del Francolí.
- Completar la xarxa bàsica de comunicacions per afavorir l'accés a les vies de llarg recorregut des dels polígons d'indústria química, en condicions òptimes de seguretat.
- Establir la xarxa de comunicacions per afavorir l'intercanvi modal de mercaderies en condicions adequades de funcionalitat, seguretat i comoditat compatibles amb les consideracions econòmiques i ambientals.
- Potenciar l'accés ferroviari a les zones turístiques de la costa, al CTR i al port sense interferir en el trànsit.

Infraestructures de caràcter territorial
- Establir criteris per a la reserva d'espais per a serveis tècnics no previstos pel planejament urbanístic vigent i delimitar les condicions d'implantació.
- Protegir i potenciar els actuals *racks* per minimitzar l'impacte i el cost del transport de matèries primeres en condicions òptimes de seguretat.

Proteccions i espais lliures
- Recollir en el planejament general dels municipis les directives sectorials que fixen franges de seguretat entre els assentaments residencials/turístics i els àmbits químics.
- Identificar els espais de valor cultural, arqueològic o paisatgístic situats dins i fora dels àmbits d'indústria química per tal d'instrumentar mesures de protecció.

Usos predominants
- Definir els usos predominants i recomanats dels sòls en l'entorn immediat de la indústria química.
- Fomentar la transformació d'ús de les àrees industrials més properes als nuclis urbans de Tarragona.
- Evitar les activitats d'indústria química fora dels àmbits químics delimitats pel Pla director, fomentar el trasllat de les activitats existents disperses en els municipis, dins els àmbits nord i sud.

Concreció de les directrius
El PDU, a més de fixar uns objectius, definir-ne l'abast territorial i establir el termini d'un any per adequar els respectius planejaments generals dels municipis, preveu un termini per portar-ne a terme la revisió i els criteris de seguiment.
El PDU estableix un seguit de determinacions de caràcter territorial i concreta les infraestructures de comunicacions d'abast territorial, els perímetres màxims d'indústria química, la xarxa bàsica d'espais lliures de protecció i seguretat, així com les determinacions específiques per a cada classe de sòl.
Un cop establerts els usos predominants del PDU, a l'àmbit sud es concreten diferents àmbits per a usos complementaris a les activitats predominants i que requeriran, a més a més, un tractament específic de les infraestructures, la transformació de l'ús industrial i la creació d'un parc d'activitats i de serveis tecnicoambientals i de seguretat.
Estableix els criteris de compatibilitat d'usos, defineix que no és permès d'implantar noves activitats d'indústria química fora dels àmbits expressament delimitats com a recintes químics nord i sud, i que s'ha de fomentar el trasllat de les indústries químiques existents als àmbits esmentats o bé a d'altres igualment adequats. Els sòls previstos pel planejament per a activitats industrials delimitades als plànols urbans no consolidats i urbanitzables queden limitats a tipus d'indústria compatible amb la indústria química i per emplaçar els espais lliures d'edificació, si és possible, sobre els terrenys més propers als àmbits d'indústria química.
Preveu que les activitats residencials i turístiques no han de provocar interaccions negatives amb la indústria química. També preveu que cal incrementar les reserves de sòl destinades a serveis tècnics, ambientals i/o dotacions per satisfer les necessitats que genera la fluctuació estacional de població, i també que els sòls urbanitzables residencials de l'àmbit del CRT que actualment afecten l'espai del PEIN de la Sèquia major, al terme municipal de Vila-seca, s'hauran de reubicar de manera que es preservi tot aquest espai i resti com a sòl no urbanitzable.
El PDU determina sòls no urbanitzables de protecció especial entre els perímetres màxims d'indústria química i els sòls urbans i urbanitzables, per raó del seu paper estructurador del territori, pel valor agrícola i per l'ambiental, que romandran preservats del procés urbà i quedaran classificats com a sòls no urbanitzables de protecció especial, i no poden ser objecte de cap modificació puntual dels Plans d'ordenació urbanística

El Pla territorial del Camp

Una proposta per a les infraestructures ferroviàries

Originàriament les comarques es basaven en àrees de mercat i comprenien aquelles zones d'influència d'un determinat centre d'activitat que permetien anar i tornar en un mateix dia. Aquesta definició territorial es basava en la mobilitat d'aleshores fonamentada en les cavalleries. Els nous sistemes de transport, principalment el terrestre mitjançant vehicles de motor, combinat amb els sistemes viaris d'alta velocitat i capacitat, canvien totalment aquest concepte inicial. Actualment queda reduït a la determinació d'un territori, més o menys històric, amb un comú denominador d'objectius i problemàtiques per resoldre, quasi sempre d'infraestructures i equipaments.
Si bé originàriament i històricament el Camp estava constituït per les comarques del Tarragonès, el Baix Camp i l'Alt Camp, el Pla territorial del Camp de Tarragona, actualment en estudi, incorpora artificiosament el Baix Penedès, el Priorat i la Conca de Barberà. De fet, és una incorporació més aviat operativa que no pas d'interrelacions reals. Aquest escrit pretén centrar-se únicament en l'anàlisi de la zona central del Camp, que és on es desenvolupa la major part de l'activitat i la que pateix un major grau de desequilibris. Estaríem parlant de l'àmbit aproximat d'aquell Pla dels 21 municipis que mai no va veure la llum per raons poc explicades.
En el cas del Camp de Tarragona, ens trobem davant la problemàtica d'una àrea metropolitana incipient, encara no estructurada, amb un conjunt de ciutats de diferents mides i necessitats, i amb un seguit d'infraestructures abundants, però poc adients des del punt de vista del Camp. Per si encara no estigués el territori prou trinxat, som davant d'una allau de noves infraestructures, afortunadament encara no del tot definides. La nostra és una realitat bàsicament urbana, la ciutat de ciutats, la ciutat polinuclear, un model cada cop més freqüent a Europa i a tot el món.

La dualitat Tarragona-Reus, tot i ser la realitat urbana més important, té un important contrapès, sobretot en època estival, a les poblacions de Vila-Seca, Salou i Cambrils. També és important l'efecte de les poblacions i les urbanitzacions de la corona nord-est de Tarragona. I no podem oblidar la puixança industrial de Valls i les poblacions veïnes. Tot això configura un marc complex, la fàcil relació del qual respecte de l'exterior fa d'aquesta àrea una de les de major desenvolupament de Catalunya. Per contra, la deficient mobilitat interna per culpa d'unes infraestructures que no resolen l'interrelació dels diferents nuclis o centres d'activitat del Camp pot arribar a ofegar aquest creixement.
L'abast d'aquest article volgudament es concreta en dues propostes que finalment es fonen en una de sola, amb la intenció que serveixin de detonant per obrir un imprescindible debat més general. Ambdues fan referència a la xarxa ferroviària.
De l'AVE no en podem dir res, llevat de la manca visible de previsió d'accessos a la suposada estació central del Camp de Tarragona situada a la Secuita-Perafort. És una infrastructura d'àmbit nacional i tot es decideix fora de les nostres contrades. La nostra capacitat d'intervenció en aquest tema és pràcticament nul·la.
Un tema que incideix directament en la ciutat de Tarragona però, com veurem, d'una importància estratègica a nivell del Camp, és la situació de l'estació de ferrocarril de Tarragona. El projecte de la Façana marítima de Bofill preveu el soterrament de la línia actual amb importants problemes logístics als dos extrems del soterrament (Pont d'Armes i Francolí). Respecte de l'estació, la situa a pocs metres del seu emplaçament actual, per tant l'accessibilitat no varia substancialment. La proposta que aquí es planteja preveu el desviament de tota la línia per un traçat similar al de l'autopista amb els túnels corresponents, fins a ubicar la nova estació a l'Horta Gran, a l'altre costat del Francolí, davant el Parc Central. Aquest plantejament topava amb les instal·lacions de CLH (Campsa), que dificultaven la sortida del traçat, però avui sembla que la utopia del trasllat de les seves instal·lacions comença a materialitzar-se.
D'altra banda, el nou Corredor del Mediterrani pretén lligar l'actual línia de València amb el traçat de l'AVE a la zona de Puigdelfí. Això obliga a instal·lar uns intercanviadors d'amplada per adaptar l'ample ibèric de la línia de València amb la resta de traçat d'amplada internacional. La segona estació central del Camp (ja teníem la de l'AVE) pretén situar-se, segons el consens polític adoptat, a mig camí entre Reus i Tarragona, al sud de

municipals, plans generals o normes subsidiàries vigents que comporti canvis en el règim de classificació dels sòls actual. Aquests sòls protegits han de ser conservats adequadament per garantir-ne el caràcter agrícola i forestal i la millor seguretat de la seva riquesa natural i ambiental enfront d'altres activitats que desvirtuïn la naturalesa i la unitat del paisatge que es protegeix.
Un dels aspectes principals que té en compte el PDU és l'accessibilitat i la regulació del trànsit produït pels polígons nord i sud, que s'haurà d'adequar per tal d'evitar la circulació de vehicles industrials que transportin matèries classificades per les vies de caràcter local o per les que esdevenen receptores de trànsit interurbà.
Així, es preveu deixar lliure d'aquest tipus de vehicles l'actual N-340a, l'avinguda de la Pineda i l'actual i nova N-240, entre d'altres.

Al polígon sud es preveu:
a) Rotonda de Bellisens, per ubicar a la cruïlla entre l'autovia del mateix nom i l'N-340a, que permet l'accés a les empreses situades al nord del ferrocarril de València.
b) Rotonda existent, ubicada a la cruïlla entre l'N-340 i la carretera de la Pineda, que resol l'accés de les empreses ubicades al nord-oest del polígon sud.
c) Autovia de Salou, en sentit llevant, per ser utilitzada per les empreses situades al sud del ferrocarril de València i sud de la mateixa autovia.
Amb aquesta finalitat es redactarà un Pla especial d'infraestructures viàries que resolgui la mobilitat del polígon a partir de les hipòtesis anteriors.
Les mesures d'accessibilitat viària tenen el suport d'actuacions ferroviàries com el nou accés ferroviari al Centre recreatiu i turístic de Port Aventura i el destí exclusiu de la xarxa ferroviària sud al servei directe del recinte industrial.
La potenciació del sistema de transport de productes a doll mitjançant canonades (*rack*), que avui enllaça directament el port de Tarragona amb els sectors industrials, permetrà alliberar de trànsit pesant i de matèries perilloses les principals vies de comunicació terrestre del port i els diferents sectors industrials. Aquest sistema que presenta nombrosos avantatges entre els quals destaquen: més seguretat en la manipulació i el transport dels productes químics, rendiments elevats, automatisme adaptable a qualsevol traçat o distància, independència de les variacions climàtiques, manteniment senzill… el situa en una posició òptima per facilitar el transport continu a un cost inferior respecte del trànsit per carretera.
Així, es qualifiquen de sistema general d'equipaments de serveis tècnics i de transport de configuració lineal la totalitat dels sòls destinats al pas de feixos de canonades d'interconnexió de serveis entre els àmbits químics nord i sud, anomenats *racks*.
El PDU preveu que les característiques de les infraestructures de caràcter territorial es tinguin en compte en els plans d'ordenació urbanística municipal, amb reserves per a espais destinats al tractament i el reciclatge de residus, que les noves esteses de xarxes de serveis siguin soterrades llevat d'aquelles que per raó de seguretat de les persones i dels béns no ho han de ser. A més a més, incorpora com a directrius del PDU els projectes i els compromisos que, de manera concertada, l'Agència Catalana de l'Aigua, la indústria química i el port de Tarragona estan duent a terme, entre d'altres a les rieres de la Boella i la Baorada, per tal d'executar les obres oportunes que permetin renovar el sistema d'abocaments d'aigües residuals al mar, i substituir-lo per d'altres amb punts d'abocament.
Pel que fa a la protecció del patrimoni, el PDU identifica els espais protegits més rellevants per raó de llurs valors culturals, arquitectònics, arqueològics o paisatgístics. La directriu al planejament urbanístic es concreta en la necessitat d'instrumentar les mesures, en cada cas adients, per impedir l'afectació negativa envers el patrimoni per causa de la contaminació atmosfèrica, de les aigües del subsòl, de pertorbacions per

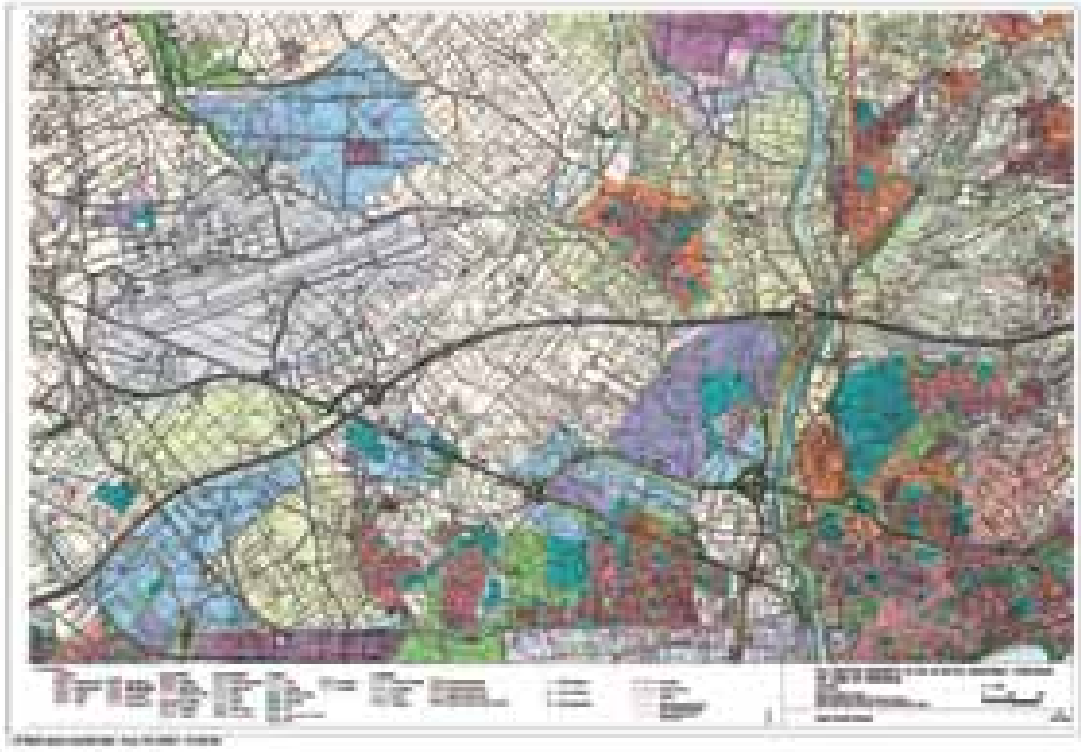

sorolls i vibracions, risc d'explosions, incendis, riscos mecànics o similars, o qualsevol altra contingència. La concreció dels valors del territori, a més d'afavorir-ne l'ús racional, ha de possibilitar la protecció i la millora del paisatge, les visuals, l'*skyline* i l'harmonia cromàtica amb l'entorn.
A l'àmbit sud s'estableixen un seguit de disposicions específiques, com són definir l'àmbit màxim d'indústria química o definir uns àmbits on s'ha de facilitar la transformació de l'ús industrial cap a activitats d'indústria-aparador, seus d'empreses, logística i les complementàries a l'activitat industrial.
Aquest desenvolupament es produirà esglaonadament en el temps, per fases, i es donarà prioritat a l'àrea que limita amb el riu Francolí.
En els sòls que limiten amb el riu Francolí, entre la carretera N-340 i el port, es preveurà la transformació de l'ús industrial cap a activitats de centre de negocis, oficines, i les residencials complementàries a l'activitat industrial, que hauran de conformar un parc lineal al llarg del riu.
Els sòls, avui ocupats en part per la Universitat Laboral i en part pel sistema general portuari, es destinaran a parc d'activitats, on a més de les aules, els laboratoris pesants i els tallers docents i d'investigació, es podran implantar centres de transferència tecnològica i recerca de les indústries químiques, energètiques, mediambientals i de les ciències del mar.
El Pla especial que concretarà la distribució d'usos, garantirà la preservació del patrimoni arquitectònic i de les pinedes existents i donarà continuïtat a la xarxa d'espais lliures de l'àrea de transformació d'ús i al "mur verd" del recinte químic.

Joan Llort i Corbella, arquitecte
Director General d'Urbanisme

l'aeroport. La raó és estrictament politicosalomònica, ja que ningú no es creu això de la intermodalitat entre els sistemes ferroviari i aeri. Entre altres raons, perquè en aquests moments ja s'està construint l'aeroport de Castelló, i s'estan cercant terrenys per al de Lleida. Però hi ha altres alternatives potser no prou analitzades.
A partir de la nova estació proposada a la ciutat de Tarragona, aprofitant gran part de les vies existents de la línia de València, i fent un nou ramal a la vora del Francolí, trobem la nova estació de Tarragona proposada a l'Horta Gran, la que podria convertir-se en la definitiva Estació Central del Camp, amb una accessibilitat absoluta i amb molt bona intermodalitat ferrocarril-autobús a partir d'una nova estació d'autobusos a escala comarcal, situada al costat de l'estació del tren.
Amb aquesta proposta combinada aconseguiríem: 1) alliberar la costa del tren, cosa que milloraria l'accés a les platges, se simplificarien els treballs de la Façana marítima, i barriades senceres com l'Arrabassada o Cala Romana veurien el mar; 2) situar l'estació en un lloc completament accessible des de tot el Camp, a partir de les actuals infraestructures viàries amb petites intervencions de lligam i remat; 3) no sobrecarregar el territori amb noves barreres, ja que els trams nous de via discorrerien paral·lels al riu i al *rack* de canonades de la petroquímica; 4) per als ciutadans d'altres poblacions com Reus o Vila-Seca, el canvi de situació de l'estació només suposaria uns quants minuts més de desplaçament; 5) disminució de costos en concentrar en una sola nova estació les dues actualment previstes i l'intercanviador; 6) possibilitat d'interconnectar la línia Tarragona-Reus-Mora-Casp amb totes les altres.
L'actual estació de Tarragona és la tercera de Catalunya en nombre de viatgers. Segons dades publicades al Diari de Tarragona, dels 7.153 usuaris al dia, 1.156 passatgers prenen un tren tipus Talgo, Euromed o Arco, del total de 16 en cada sentit que cada dia s'aturen al nostre territori. Si no hi posem remei, deixaran de passar per la ciutat de Tarragona. La proposta en estudi del TramCamp, tot i el poc brillant inici del TramBaix, pot ser la solució d'aquest territori per establir una subxarxa que connecti les principals poblacions i els centres d'activitat entre ells i amb els centres de transport. Però sempre haurà de ser a partir de l'aprofitament de les infraestructures o els traçats actuals, sense introduir noves barreres al territori.
Una xarxa ferroviària no la variarem en menys de 50 anys, per això és fonamental una anàlisi profunda i exhaustiva de les diferents possibilitats i alternatives. Aquesta proposta pretén encetar l'imprescindible debat que ha de conduir a una proposta definitiva i consensuada a partir de criteris racionals i no merament polítics. Si el progrés del Camp ha de cercar equilibris entre poblacions com Tarragona i Reus, trobem-los. Però equilibri no significa posar una estació al mig del no-res comprometent el creixement de l'aeroport i trinxant novament el territori per no haver cercat unes compensacions assenyades.
No es pretén trencar cap consens polític sinó suggerir-ne un de nou més estructurat i global. La proposta no està feta des d'una visió centralista per part de Tarragona, però és cert que la ciutat en surt beneficiada. Com dèiem al començament, hem de pensar en el territori. Així, doncs, si el model correcte d'infraestructures ferroviàries determina finalment que la situació òptima de l'Estació Central del Camp és la proposada, caldrà cercar nous equilibris territorials en altres àmbits. Si el consens ha de ser posar-ho tot al mig perquè ningú no s'ofengui, ja podem deixar-ho córrer.
L'eina indispensable és el Pla territorial del Camp de Tarragona i l'agent que ha de determinar i decidir aquestes qüestions és necessàriament el Consorci del Camp. Però dues coses han de millorar: en primer lloc cal accelerar la redacció del PTCT perquè l'horitzó promès del 2005 sigui en el primer trimestre i no en el darrer. Mentre no es redacti aquest instrument urbanístic, caldria establir una moratòria suficient tant de planejament com, sobretot, de projectes d'infrastructures, perquè sigui aquest document territorial, i no un altre, el que determini les solucions òptimes. D'altra banda, com ja reclamen alguns dels agents del mateix Consorci, aquest s'hauria de tecnificar en les propostes, i deixar la política únicament per l'hora de triar l'alternativa més vàlida d'entre les que es presentin.
No podem perdre el tren, però tampoc no podem oblidar altres temes com el desviament de la CN-340 al seu pas per Tarragona i la nova autovia Tarragona-Valls-Montblanc-Tàrrega i la seva continuació fins al Cantàbric. Així com la 340 és una qüestió que només cal que maduri, l'eix Cantàbric-Mediterrani és fonamental per mantenir la competitivitat del Camp. Si fins ara la Costa Daurada i el Port de Tarragona eren la platja i la sortida natural de l'Aragó al mar, cal tenir present que ja s'està executant l'autovia Saragossa-Terol-Sagunt amb tot el canvi d'accessibilitat i de destinacions que això suposarà.
Els equilibris territorials són fonamentals, tant els interns com els externs. És per això que la planificació global és imprescindible i per tant hem d'impulsar la redacció del Pla parcial territorial del Camp com a eina imprescindible per al nostre territori.

Xavier Climent Sánchez, arquitecte

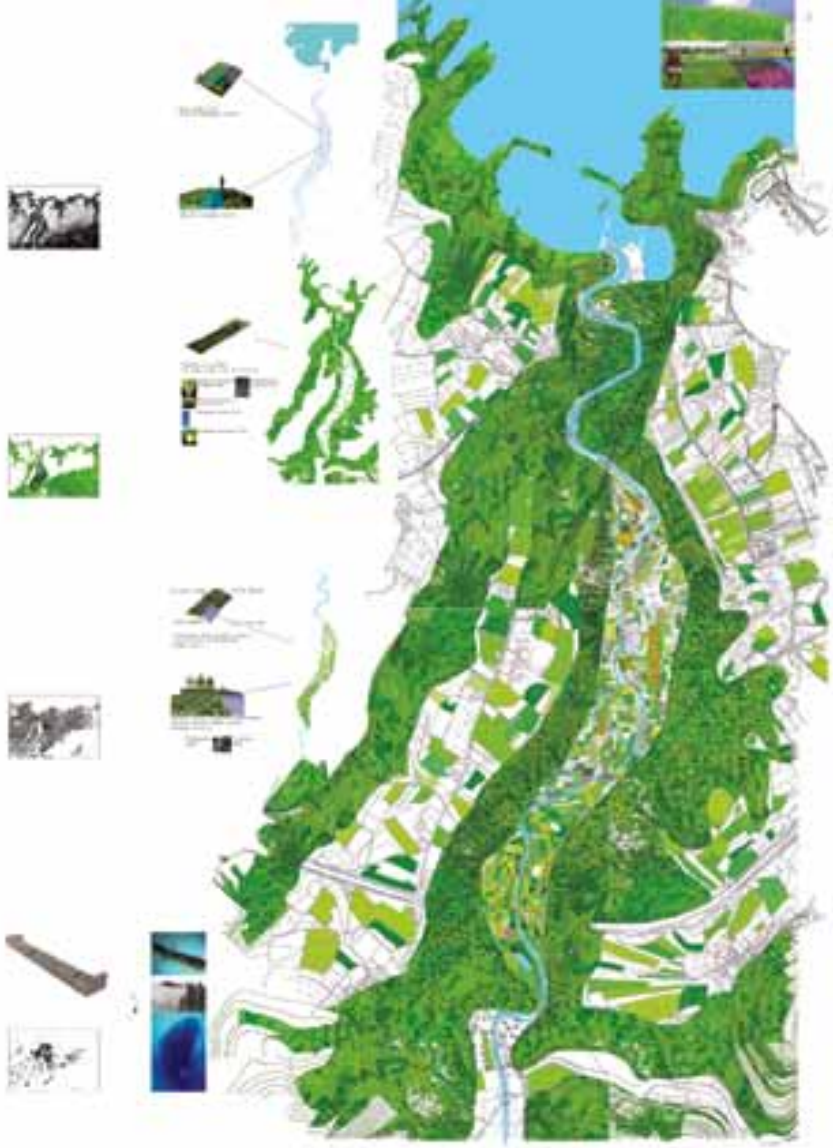

Concurs EUROPAN 7
Luarca

1r PREMI

LEMA: fr160
EMPLAÇAMENT: Luarca (Astúries)
NOM DELS AUTORS: David Tapias (arquitecte)
Cristina Goberna (arquitecte)
Darío Mateo (arquitecte)

El projecte proposa un creixement sensible a les necessitats i a les possibilitats de tots els ecosistemes (incloent-hi l'humà) que formen part del territori de Luarca. Un creixement que no es limita a repetir un model urbà més o menys caduc, pertanyent a una altra època, a unes altres necessitats, sinó que potencia la naturalesa fluvial i rural de l'entorn. Un suport d'actuació que segueix quatre estratègies:

Del mar al riu
Portar el mar Cantàbric al solar. Una organització longitudinal del lloc. Introducció de canals d'aigua marina i del riu Negro per absorbir potencials inundacions i generar ecosistemes imprevistos. Els camins al solar, ecos serpentejants del riu Negro. L'aigua flueix arreu.

Reforestació
Recuperació de la vegetació autòctona. Densificació de la producció d'oxigen. El solar és un ens viu. Deixar que les coses creixin. El solar és respirable.

Camps intensificats
Reproducció del teixit dels camps de cultiu veïns, compactant-los. La terra organitzada en camps intensificats, concentració de feixos d'ecosistemes de diferents procedències, que genera un mosaic de diversitat i violència, medi de cultiu per a l'emergència de nova vida. Aquest mosaic genera infinitat d'ecotons, zones de transició entre dues comunitats diferents. Els diferents ecosistemes es fonen entre si, suavitzen les fronteres i propicien l'aparició de noves comunitats.

Vaixells enfonsats
Les costes de Luarca estan plenes de vaixells enfonsats. Aquesta memòria submarina es relaciona amb el solar. Vaixells terrestres de fusta reciclada. Edificis que no semblen edificis. Un sistema constructiu actiu, net, sec, ràpid i clar, que provoqui una mínima empremta ecològica. El solar es transforma en unes drassanes. Territori acoblat. Les cases són dins de mobles, les habitacions són cases lleugeres que poden comprar-se o autoconstruir-se, fàcilment modificables, desmuntables, transportables i barates.

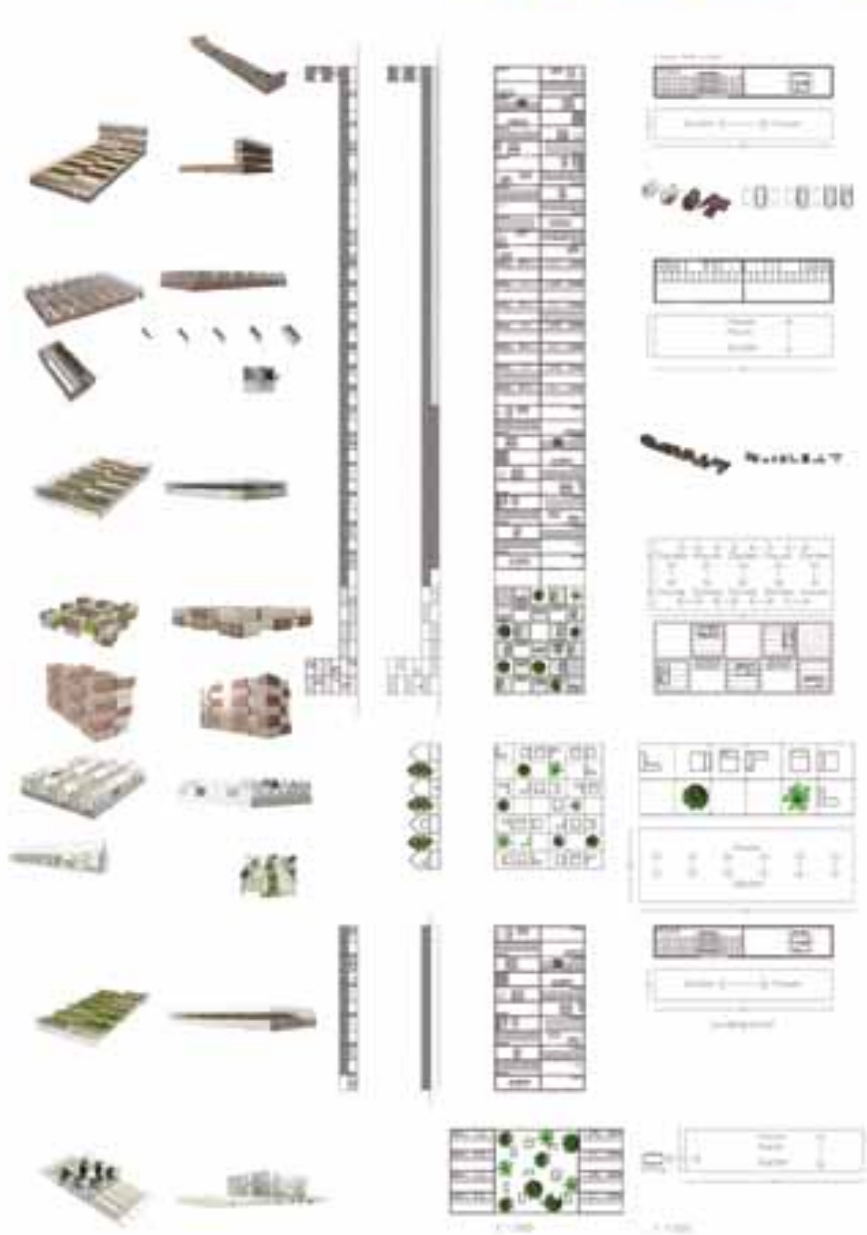

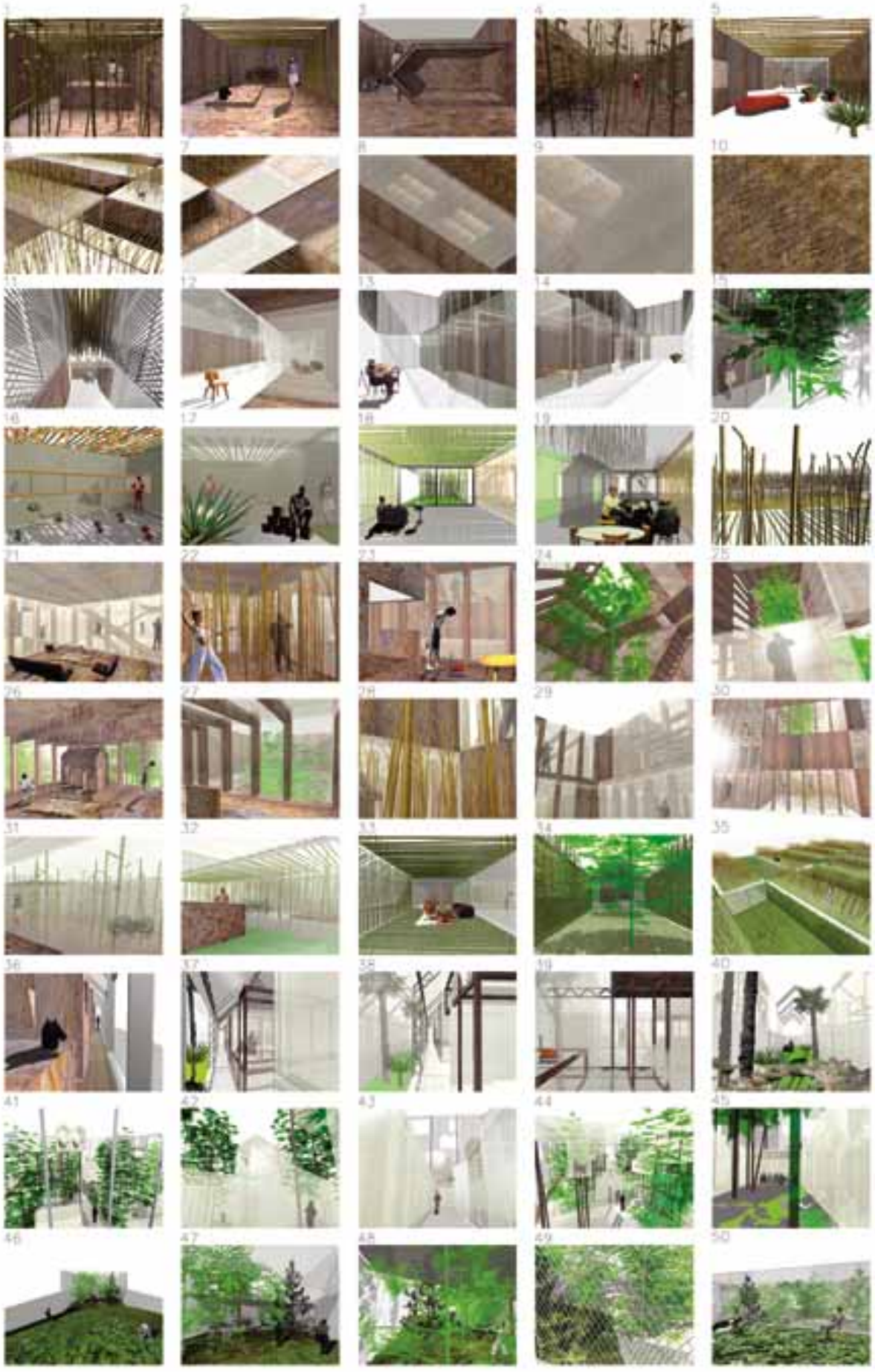

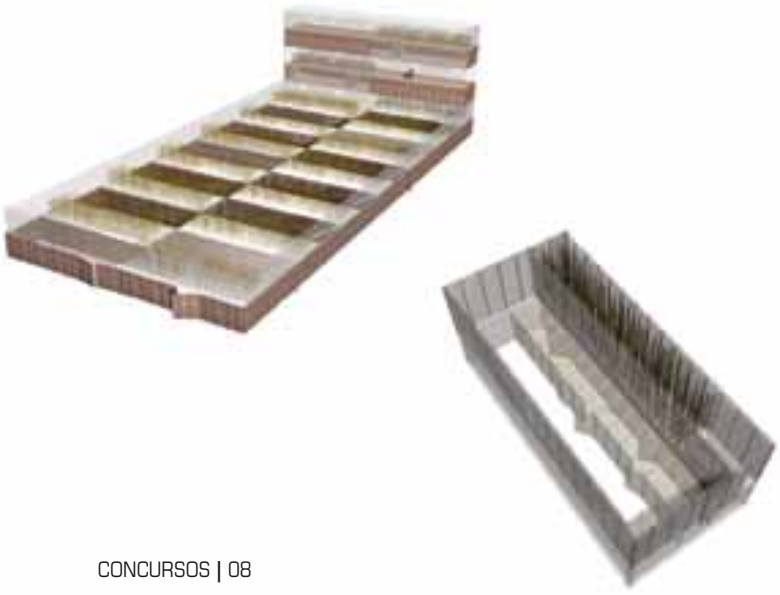

Sistema hidràulic

Teixit deltaic (camps, eres i camins)

Construcció

Nou barri

Concurs a Amposta

Concurs internacional 400.000 habitatges, Amposta
2n PREMI

LEMA: eto
EMPLAÇAMENT: Amposta
NOM DELS AUTORS: Equip format per
Núria Salvadó i David Tapias (arquitectes, Reus)
Pili Giner i Xavi Camino (antropòlegs, Barcelona)
Roc Parés (artista i expert en comunicació interactiva, Foixà)
Eulàlia Comas i Xiscu Roig (biòleg i geògraf, Menorca)

Diagnòstic
Comencem per avaluar la superfície de territori requerida per satisfer les necessitats d'una població determinada (W. Rees) i descobrim que Catalunya té una petjada ecològica (P.e.) de 7,7 vegades la seva superfície, amb un consum territorial de 3,9 hectàrees per càpita (mitjana mundial: 2,4 ha/càpita). Aquesta situació d'abús dels recursos és insostenible ambientalment i, per tant, socialment insolidària.

Planificació del projecte
La proposta bàsica que formula el nostre equip* és un teixit en procés que entrellaça les quatre línies d'acció següents:

arquitectònica/urbanística
ecològica/ambiental
antropològica/social
comunicacional/tecnològica

a. Fer corresponsables del procés de disseny urbanístic les persones que hi han de viure.
b. Facilitar que la comunitat actuï com a garantia de la integritat d'un entorn natural en perill com és el Delta de l'Ebre.
c. Proposar i mirar de consensuar unes normes pactades sobre l'ús responsable dels recursos naturals que portin la comunitat a assolir i mantenir una petjada ecològica 1.
d. Fer ús dels recursos tecnològics necessaris per facilitar que les normes pactades siguin assequibles per a la comunitat.
e. Prendre en consideració les tipologies constructives de la zona (a escala d'habitatge, de carrer i de barri) per tal de reelaborar-les amb criteris de sostenibilitat ambiental i d'integració social.
f. Crear estratègies participatives que tendeixin a la democràcia directa i que permetin l'autogestió dels recursos.
g. Promoure la sensibilitat ambiental i social de cadascuna i cadascun dels habitants com a tret distintiu i d'identitat de la nova comunitat.
h. Permetre que les transicions entre espais naturals i espais construïts siguin permeables mitjançant una estratègia d'interdigitació dels ecotons.
i. Tenir presents els principis de l'estètica relacional per propiciar interaccions socials riques i innovadores entre els habitants, els veïns ampostins i els visitants.
j. Utilitzar estratègies d'apropiació i d'ocupació per fer dels espais físics d'ús col·lectiu (equipaments esportius, lúdics i culturals) així com dels espais mediàtics (ràdio local, Internet) veritables serveis públics que promoguin la participació social.
k. Implementar les tecnologies de la informació i de la comunicació no només com a via d'entrada d'entreteniment a les llars, sinó també com a veritable mitjà bidireccional que integri informació constant sobre l'acompliment de tots els objectius descrits anteriorment.

Sistema constructiu sec, materials locals

Espai d'apropiació

Espai d'apropiació

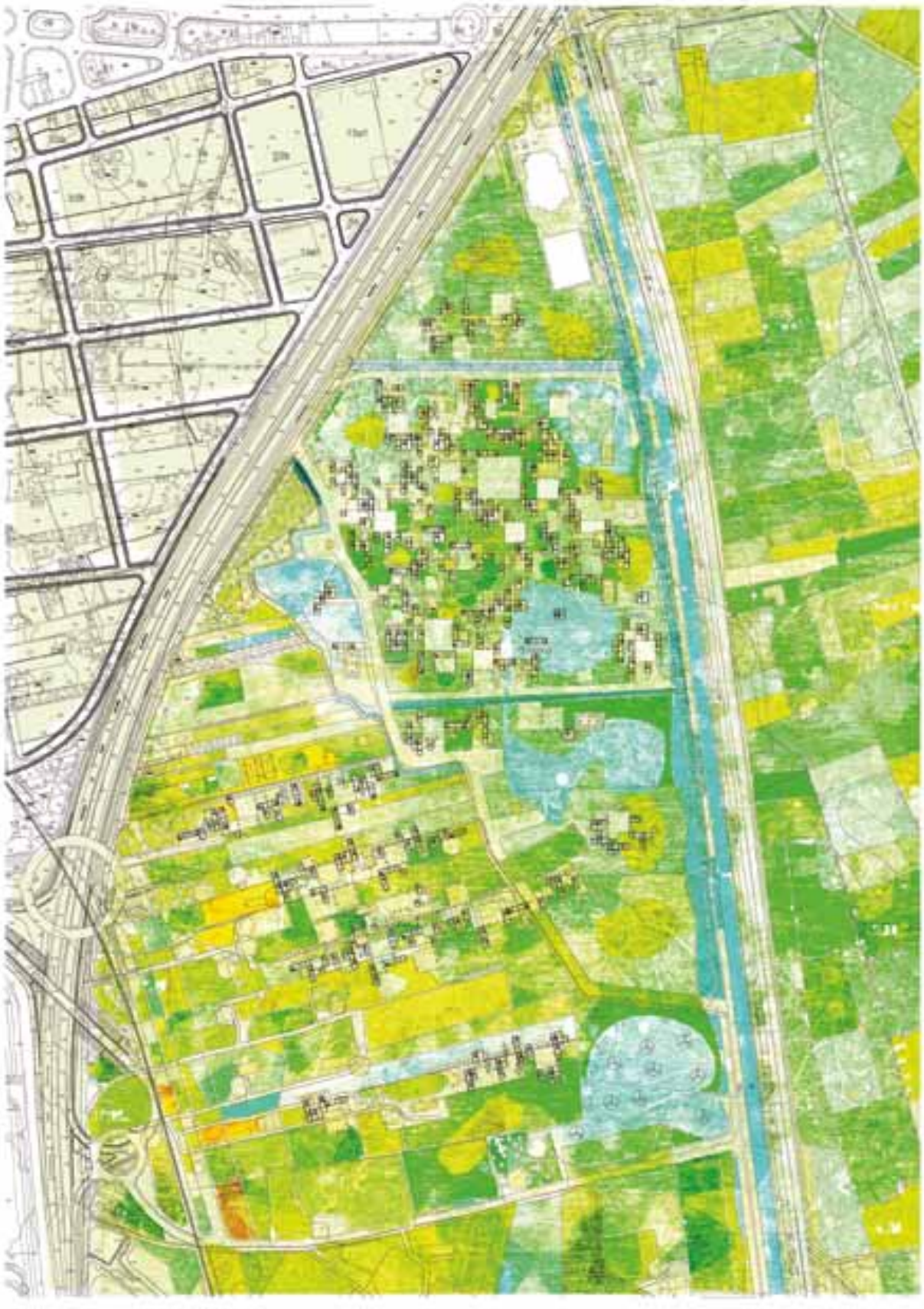

Bonanova de Calafell

Una urbanització en ciutat jardí

Quan el març de 1993 els clients em van presentar el lloc i les previsions del Pla general, em va semblar que, per fer el que estava previst, aquella disposició dels carrers calia refer-la del tot. Davant la proposta de pocs carrers tots iguals i indiferents, vaig temptejar la disposició d'un carrer rectilini, potent i connector, que travessés el sector de dalt a baix. Carrers domèstics, de 8 metres d'ample i ondulats ja ho serien la majoria, atès que es preveien tipologies unifamiliars sobre parcel·la relativament petita.
El nus del projecte consistiria a donar escala i dimensió a un lloc gran, 19,1 ha, però relativament aïllat, que podia esdevenir un més dels molts laberints de carrers amb tanques i casetes que hi ha des de Segur de Calafell fins a Comarruga. Mirant el territori de conjunt i no escapçat per les divisions de terme municipal, la recta diagonal permetia una connexió inèdita entre grans avingudes. La idea, en planta, encaixava. Però l'orografia posava les coses una mica al límit de l'equilibri entre respectar la geografia i projectar pendents còmodes.
Encaixar la resta va ser laboriós però agraït. Es podia treure partit de la magnífica orientació a migdia. Vaig acumular els espais lliures i els sòls previstos per a equipaments remarcant la conca del Meix, de manera que es posessin a l'abast de la majoria de cases les visuals directes cap al mar i cap al poble, que des d'aquest angle es caracteritza pel perfil del castell. Es van haver de vèncer algunes desconfiances per tal de desprogramar el nus viari a diferent nivell previst pel PG al capdamunt del sector i demostrar que la nova ordenació proposada evitava haver d'assumir una previsió obsoleta i en canvi proposava una nova connexió de valor general. Les àrees lliures es van resoldre a peu d'obra durant la direcció, fent escales, camins i refent marges de pedra seca, que de vegades va caldre inventar, amb pocs recursos però amb l'ofici de pagesos i la mirada atenta dels promotors. Va caldre convèncer que els carrers en culs de sac viari esdevenien, sense solució de continuïtat, passos per als vianants i les bicicletes fins a teixir circuits paral·lels, i que tot plegat podia admetre bases de laminació per a les aigües pluvials i així disminuir l'impacte de les grans pluges conca avall i poder dimensionar raonablement els col·lectors.
La urbanització, a càrrec de la iniciativa privada, va ser una obra discreta i entretinguda que va durar 22 mesos (octubre 1998 - juliol 2000). A partir d'aleshores, i seguint el destí de tantes urbanitzacions de casetes, va començar un temps de grues i de paletes que està en plena efervescència. Una història que ara ja és molt més polifònica.

Josep Parcerisa, arquitecte

<< Ordenació en ciutat jardí a Calafell, Bonanova de Calafell.
19,1 ha de baixa densitat i 250 parcel·les de 500 m^2, de promoció privada.

Fotografies
F1 > En primer pla, vista dels daus de llum que acompanyen els camins per a vianants, en una vista general de la conca del Meix fins a la platja de Calafell i que està protegida pel sistema d'espais lliures.
F2 > L'avinguda diagonal i rectilínia, mirant a migdia, al capvespre. El carrer fa 16 metres d'ample, amb vorades de 4 metres. El pendent màxim és del 6,5%.
F3 > Un dels passos per a vianants i bicicletes, entre la tanca d'una parcel·la de la urbanització veïna i un sorral projectat per a la laminació de les aigües pluvials i el drenatge.
F4 > A llevant i per la part baixa de la Bonanova es preveu un carrer-mirador en forma d'arc que apunta a completar la connexió amb el poble. Però la responsabilitat d'acabar aquest carrer de ronda pertoca a qui desenvolupi el futur pla parcial (clau 21 del PG, la darrera peça d'un trencaclosques).
F5 > Les escales, dretes, són el contrapunt als carrers, plans i ondulats. El dia que totes les cases hagin construït les seves tanques, les escales seran dreceres i miradors, útils també per orientar-se.

Dues actuacions a Reus

fent nova ciutat

Fa poc Justo Isasi escrivia en un article a *El País* sobre els nous barris de Madrid: «Hay mucho espacio pero poca ciudad. Los nuevos barrios podían llamarse urbanizaciones, lo que en boca popular significa conjuntos sin alma en medio de ningún sitio». Treballem perquè això no ens passi.

Passeig Nord

A l'entorn del passeig Nord
El pla general dibuixa un vial de 60 m d'amplada que ha de vertebrar tot el desenvolupament del nord de la ciutat.
Va de l'est a l'oest; de la urbanització de Sant Joan, es creua amb la carretera de Castellvell, amb el passeig de la Boca de la Mina, amb l'accés a l'Institut Pere Mata i fins a la carretera d'Alcolea.
El passeig forma part de diversos àmbits de planejament de sòl urbanitzable residencial, els plans parcials: C.2a, B.1, B.12, B.5, B.13, B.2, B.3 i B.4. També inclou una part de sòl urbà i una part de sòl rústic. Tot l'àmbit té una superfície d'unes 100 ha.
Atès que la seva execució serà per parts i de gestió diversa, vam considerar necessari estudiar primer globalment l'àmbit per definir els volums que formaran les futures façanes del passeig, els usos i les densitats de l'entorn, com també definir les seccions, les rasants i els materials del projecte d'urbanització.
Aquest pla especial el van dur a terme els arquitectes Fuses-Viader l'any 2002 i actualment s'està redactant la corresponent modificació de planejament.
El projecte preveu augmentar la densitat de la residència atenent al potencial d'aquesta zona: proximitat al centre, ben comunicat i sense interferències amb altres usos poc compatibles amb l'habitatge.
Actualment, al voltant del passeig de la Boca de la Mina ja hi ha cessions de verd i equipaments. A la cruïlla entre els dos passejos s'hi proposa un nou parc.
L'ordenació dels volums esdevé una seqüència al llarg del recorregut del passeig de seccions diferents però amb unes constants que es van repetint i que li donen una identitat.
L'edificació es composa de blocs rectangulars, de diversa alçada, enganxats, que giren ortogonalment dins de cada illa de manera que l'espai verd del passeig es complementa amb els jardins comunitaris i privats d'aquestes illes.

Barranc del Roquís

A l'entorn del barranc del Roquís
Aquest àmbit a ponent de la ciutat està definit per la franja llarga i estreta que es troba entre la variant de l'N-420 i els barrancs de la Barraqueta i del Roquís. Una àrea de 1.600 m de llargada que per un costat dóna a la carretera nova i per l'altre costat dels barrancs connecta amb espais destinats a diferents usos: sòl industrial i sòl urbanitzable industrial i residencial. El sòl residencial se situa a l'extrem sud, entre el carrer de Recasens i Mercader i la carretera de Riudoms.

El projecte d'ordenació del parc del Roquís té com a objectius principals definir una nova façana de la ciutat i, alhora, afavorir la dinamització dels diferents usos que s'hi poden acollir. Les bones condicions d'accessibilitat a la ciutat, amb tres rotondes des de la variant, l'existència d'un teixit industrial potent i força consolidat i l'existència també de sectors de sòl residencial fan que aquesta àrea sigui un bon lloc per desenvolupar en els propers anys. Aquest projecte l'estan realitzant l'equip Batlle i Roig.
La superfície de l'àmbit del nou sòl residencial és de 30 ha, inclou els sectors C-4, C-6 i C-7. Dels dibuixos del Pla general de l'any 97 d'illes petites amb molts vials que ens duien a tipologies de cases en filera anem a illes grans, amb carrers amples que ens porten a tipologies de blocs plurifamiliars en illes semitancades.

A l'entorn de l'urbanisme
Treballar amb urbanisme el dia a dia és lent i avançar en la gestió d'aquests treballs és complex. Però segurament no pot ser d'altra manera. Les propostes amb el temps evolucionen, canvien i, en general, milloren. I quan mirem de lluny la feina feta, el resultat no es pas decebedor sinó ben al contrari.

Pilar Carbassa, arquitecta
Serveis Territorials de l'Ajuntament de Reus

> Fragment del Pla general de Calafell (1988). A l'esquerra de la imatge, les grans *llesques interviàries* (11b) que vaig canviar amb el Pla parcial Bonanova de Calafell. A migdia, el cementiri (E), al nord, el sòl d'especial protecció (30) del turó de la Font i la previsió d'un nus viari a diferent nivell entre la C246 i una carretera de cornisa existent.

> Encaix general de la proposta damunt d'un *collage* d'interpretació del territori que vaig preparar. Bonanova és la clau de volta del gran arc entre el poble de Calafell i els seus carrers de cases i les urbanitzacions unifamiliars que remunten des del Sanatori de Sant Joan de Déu, arran de mar: Bonavista, El Romaní, Bonavista Tenis i, entremig, Bonavista 2, desenvolupada d'acord amb un pla urbanístic que havia projectat un any abans, el 1992.

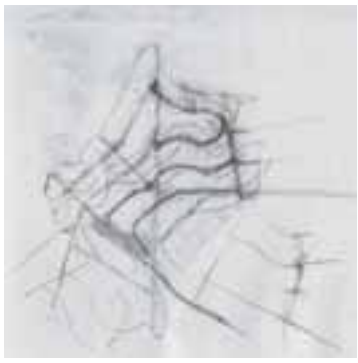

> Un dels primers croquis d'encaix. Resoldre la relació entre la topografia i els carrers és una de les qüestions més decisives en un projecte pensat per desplegar una urbanització en ciutat jardí sobre un relleu accidentat.

> Els carrers, les escales i els passos i els espais lliures estan molt relacionats entre si. Es proposen solucions de detall per treure partit de l'accidentada orografia i poder aconseguir alguns efectes conjunts: la diagonal central rectilínia nord-sud o la formació d'un gran espai lliure de respecte i protecció del fons de la vall del Meix i el cementiri.

> Les illes sobre les quals s'establiran les parcel·les de cases unifamiliars poden semblar irregulars, però en realitat s'han projectat respectant les restriccions geomètriques que imposa el fet que totes mesuren entorn dels 485 m2 i havien de ser raonablement amples i homogènies.

La sostenibilitat en la pràctica urbanística del nostre temps

Encara no tinc 30 anys. I es pot dir que en fa menys de 10 que tinc consciència del que signifiquen i el que impliquen conceptes com «ordenació del territori», «planejament territorial» o «requalificació urbanística». Aquestes dues realitats, però, no són un obstacle perquè a hores d'ara ja pugui haver entès —en la meva modesta opinió— quins elements ha de considerar i cap on s'ha d'encaminar una pràctica urbanística i de planificació territorial «responsable».
Els exemples, bona part dels quals amb un origen allunyat del temps actual —però de ferides i cicatrius en el territori ben visibles avui dia— i molts d'altres recents i actuals, de degradació territorial i de malversació flagrant de recursos naturals (aigua, energia, materials, el mateix «territori», etc.) són nombrosíssims. En aquest *scenario*, doncs, cal valorar molt positivament l'entrada en vigor a Catalunya de la Llei 2/2002 d'urbanisme i del nou context que se'n deriva; són les primeres passes en la direcció correcta del que ja he apuntat anteriorment com la «pràctica urbanística responsable del nostre temps». Com diu el saber popular, «el que és important de les primeres passes no és tant la distància recorreguda com la direcció que es pren».

L'article 3 de la Llei 2/2002 estableix, d'una manera genèrica, l'esperit que hauria d'impregnar i alimentar aquesta pràctica urbanística «responsable» a casa nostra, definida segons el concepte de «desenvolupament urbanístic sostenible». Els articles 59.f i 66.h de la llei van més enllà i defineixen un instrument o una eina per formalitzar aquest esperit «sostenibilista»: els informes mediambientals.
Quins n'han de ser els continguts? Per què han de servir? En quina mesura afecten la «praxis urbanística»?
Aquestes són algunes de les moltes preguntes que hom es pot plantejar sobre la figura dels informes ambientals de planejament. Les respostes a aquestes preguntes estan en funció d'una diversitat de paràmetres entre els quals podem esmentar els següents:

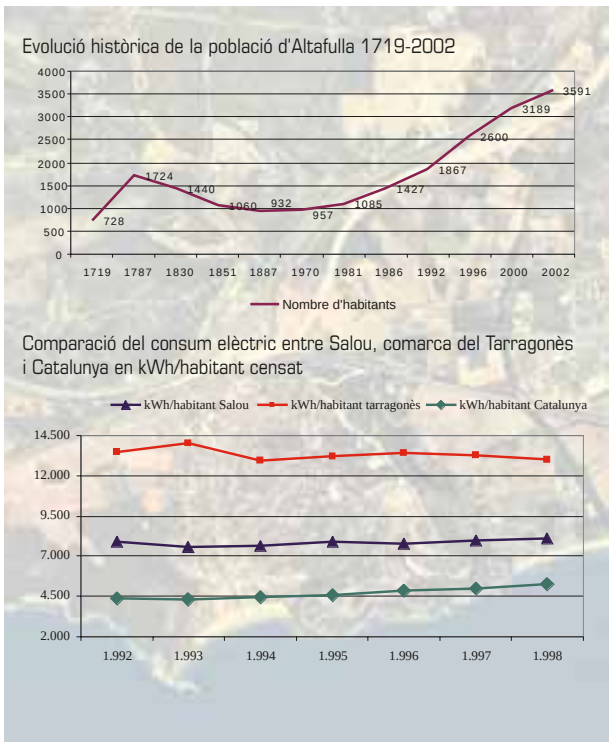

- La situació objecte d'estudi: és òbvia la diferència entre l'informe ambiental d'un Pla d'ordenació urbanística municipal i els informes ambientals, per exemple, d'un Pla especial d'adequació d'un establiment turístic o d'una modificació puntual d'un antic Pla general municipal.
- El context territorial: és clara també la diferència entre el POUM de municipis com Reus, Tarragona o Cambrils i el POUM de municipis com Prades, Riudecanyes o el Pont d'Armentera.
- El moment en què es dugui a terme l'anàlisi ambiental amb relació al moment d'elaboració del planejament de referència: és molt diferent fer un informe ambiental paral·lelament al treball d'anàlisi pròpiament urbanístic o fer-lo *a posteriori*.
- Allò que la normativa sectorial disposi i de la interpretació que els òrgans administratius competents en facin.
- La voluntat dels diversos ens amb potestat interventora territorial i urbanística (administracions, agents immobiliaris i gabinets d'arquitectura, per esmentar-ne els principals).

Tot i la diversitat de paràmetres que apuntàvem en els punts anteriors, podem afirmar que hi ha una sèrie d'elements que els informes ambientals han de tractar ineludiblement.
Els informes ambientals primerament han de partir de l'anàlisi ambiental i territorial de l'entorn objecte d'estudi, i n'han de detectar i descriure els potencials i els dèficits. Per potencials entenem un conjunt de factors diversos que poden comprendre variables climàtiques, les reserves d'aigua subterrània, el paisatge, els espais naturals o els elements patrimonials i etnològics per esmentar-ne alguns. Per dèficits entendrem el conjunt de qüestions que afectin d'una manera negativa la base dels recursos naturals i la qualitat de vida dels habitants de l'indret objecte d'estudi. Així, aspectes com la manca de recursos naturals propis, l'absència d'espais lliures no urbanitzats de qualitat o l'existència de riscos ambientals (inundacions, incendis forestals, riscos derivats d'activitats industrials...) seran identificats com a dèficits.

Una vegada feta l'anàlisi ambiental i territorial de l'entorn objecte d'estudi, l'informe ambiental ja pot abordar l'anàlisi de la proposta urbanística pròpiament dita. Aquesta anàlisi haurà de valorar els paràmetres territorials i d'activitats (extensió per urbanitzar en el context del seu territori, usos previstos, la seva interrelació, etc.), els paràmetres poblacionals (quantitat de població resident prevista, distribució de la població, densitats...) i els paràmetres ambientals associats a aquests dos conjunts de paràmetres anteriors. Per paràmetres ambientals entendrem, entre d'altres, els consums d 'aigua (la diversitat d'usos, la qualitat, l'origen), els consums d'energia (les fonts d'energia utilitzades i els impactes associats), la mobilitat, la generació de residus i el seu tractament o els espais verds (la representativitat en el conjunt de l'entorn objecte d'estudi, la seva estructura, composició i funcionalitat).
Les anàlisis exposades anteriorment permeten donar pas a la darrera fase de l'informe ambiental: la propositiva. En aquesta és on es formulen, recullen i adopten els criteris i les mesures de «sostenibilitat» del desenvolupament urbanístic o de la pràctica urbanística objecte d'estudi. És el moment en què hom s'ha de posicionar respecte dels elements naturals i patrimonials que cal conservar, renunciar a d'altres, corregir o minimitzar problemàtiques associades a la proposta urbanística i, en definitiva, definir les accions que es proposen d'incorporar en la proposta urbanística (ja sigui en la fase analitzada o en fases de desenvolupaments urbanístics posteriors).

Ja apuntava a l'inici d'aquest escrit que ens trobem tot just al principi del que és, sens dubte, un nou context de discussió urbanística i territorial al nostre país. Algunes persones, aquelles amb un esperit més ambiciós i exigent de defensa del territori que des de fa anys clamen per un canvi de criteris en la pràctica urbanística i de planejament territorial, probablement pensaran que aquestes primeres passes no són prou significatives (o que haurien d'haver arribat abans), però jo tinc molt clar que en aquest nou context —ultra les normatives ambientals, cada cop més exigents, i la major consciència ecològica de la societat— no hi ha marxa enrere i que a curt i mitjà termini aquelles pràctiques urbanístiques que no incorporin de manera significativa anàlisis i criteris de sostenibilitat estan inevitablement condemnades a quedar caduques i per tant a deixar de ser competitives.

Sergi Nogués Mont
Ambientòleg, director i cap de l'Àrea d'Urbanisme i Medi Ambient de Limonium – Societat d'Actuacions Ambientals

Una charla con Jordi Badia, 2004

Por Alberto Formatger, arquitecto
Colaborador de BAAS, 2002-2003

Jordi Badia (Barcelona, 1961) estudia arquitectura en la Escuela Técnica Superior de Arquitectura de Barcelona, donde se gradúa en 1990.
Tras algunas colaboraciones con distintos arquitectos, en 1998 forma su propio estudio, BAAS, una estructura abierta a diferentes colaboraciones externas. Tras estas siglas se construyeron el Tanatorio de León, al que le otorgaron el 1.er premio AR+D en el 2001, y la casa CH, premio de la opinión en los premios FAD del 2002.
Es profesor asociado de la ETSAB y de la escuela de diseño Elisava, y en el pasado lo fue de la ETSAV.
Profesor invitado y conferenciante en distintas universidades.
Publica en varias revistas de arquitectura.

Imágenes de la charla en el patio del despacho

Atravieso de nuevo el patio, adornado por discreta vegetación, para entrar en BAAS. Desde fuera, a través de los grandes ventanales que iluminan y oxigenan el espacio, intuyo caras nuevas, entre nuevos proyectos y maquetas, lo que refleja inequívocamente el dinamismo que, sé, caracteriza a este despacho. Observo sin sorpresa la ubicación cuidadosa de todo ello por el estudiado espacio de trabajo, aprovechando todos los rincones sin dañar el aspecto luminoso y abierto del lugar. Tras un tiempo de ausencia, regreso para charlar con el que ya se ha convertido en un amigo: Jordi Badia.
Le encuentro tras la barrera de libros que separa, sin seccionar, su despacho de la zona abierta de ordenadores y espero que, como le he visto hacer tantas veces, salga de repente relatando alguna anécdota que romperá momentáneamente el ritmo del resto, dándole un nuevo impulso. Le aviso de mi llegada y, tras un cordial saludo, elegimos el frescor del patio para sentarnos y dejar que la conversación fluya.
Bromeamos sobre diferentes temas y recordamos anécdotas vividas durante mi colaboración con BAAS, especialmente aquel increíble viaje a Hong Kong, motivado por la invitación de la Universidad China para dar unas conferencias.

A Arquitecto y profesor en la ETSAB, anteriormente en la ETSAV. ¿Cómo ves la transformación de la escuela de arquitectura con la aparición de nuevos centros privados, el intercambio con el exterior a través de Erasmus, becas, políticas nuevas... y cómo influye en el resultado final la calidad de los nuevos arquitectos?

J Yo sigo pensando que la buena escuela es la pública. Es la escuela con la que me siento vinculado, en la que me he formado y en la que en estos momentos estoy impartiendo clases. Conozco a sus profesores desde hace años y creo que representan lo mejor de la profesión. En cuanto al intercambio con otras escuelas europeas, me parece fundamental que los estudiantes puedan contrastar en otros países diferentes formas de trabajar, proyectar… Nosotros, a través de los Erasmus que vienen aquí, podemos apreciar y comparar el nivel de las universidades de fuera, y creo sinceramente que las nuestras tienen un buen nivel… aunque eso no te garantice la calidad como arquitecto. La formación es un camino que pasa por la escuela, la biblioteca, trabajar en despachos interesantes durante el aprendizaje y, si se puede, salir al extranjero a ver otras maneras de trabajar.

A ¿Se parece en algo tu formación a la que existe en estos momentos (más opciones de escuelas, acceso a la información con más libros y revistas, Internet, más posibilidades de Erasmus, becas...)?

J Cuando yo estudiaba no existían tantas de las oportunidades que ahora tienen los estudiantes, casi no existían ni los másters. Mi formación fue la típica. Estudié en la escuela de arquitectura de Barcelona, empecé a trabajar en algún despacho, al principio en despachos modestos pero con una gran ilusión, y luego tuve la suerte de poder colaborar en otros de alguno de mis profesores, ya con más calidad. Fundamentalmente, en el despacho de Moisés Gallego y Franc Fernández. Creo que mi manera de entender la arquitectura se empieza a gestar durante los años que trabajé en ese estudio. Más tarde pasé por el despacho de Tonet Sunyer, con quien trabajé asociado durante unos cuantos años y donde incorporé el cuidado por el detalle, el gusto por el trabajo bien realizado. Esto, junto a unos viajes que realicé en esa época visitando obras de Le Corbusier, Jacobsen, Aldo van Eyck, Utzon…, acabó por redondear mi formación.

A Te he oído decir en muchas ocasiones que muchas cosas de las que te suceden son por casualidad. ¿Fue la formación de BAAS una casualidad?

J Sí, surgió de la oportunidad de colaborar con otros arquitectos. En el despacho convivían diferentes proyectos con diferentes arquitectos, estábamos haciendo el Tanatorio de León con Josep Val y la casa CH con Mercè Sangenís, además de otros propios. El despacho entero trabajaba en todos y cada uno de los proyectos. Había la necesidad de agrupar esas colaboraciones bajo un paraguas, un nombre en el que nos sintiéramos todos cómodos: surgió BAAS, que pretende ser una estructura abierta en la que quepan no sólo los colaboradores habituales del estudio, sino también los consultores externos y alguno otro puntual.

A ¿Cómo funciona BAAS en estos momentos?

J Funciona de manera muy abierta y dinámica. Cada uno de nosotros aporta al equipo algo de su manera de hacer, de entender la arquitectura. El resultado final no es sólo el resultado de mi trabajo, es el de la suma de todas nuestras diferencias. El inicio de los proyectos sigue basándose en criterios parecidos: cómo situarse en el lugar o cómo resolver de manera ingeniosa un programa. Todo parte de mi forma de ver las cosas, pero esas ideas iniciales se transforman a través de todos y cada uno de los que trabajan en ellas.

A En la última conferencia que diste en la demarcación de Tarragona del CoAC, dentro del ciclo «Punts cardinals», se intuyó una interesante relación entre tres proyectos: el Tanatorio de León, el Tanatorio de Terrassa y la casa CH. ¿Es casual o intencionado?

J Lo cierto es que tiene un poco de ambas cosas. El Tanatorio de León surge de una reflexión a partir del lugar, enterrar el edificio soluciona un problema de relación con las viviendas cercanas al Tanatorio, que no querían un equipamiento de estas características cerca. Enterrando el volumen desaparecía el problema. Pero con eso también le añadíamos una componente simbólica muy interesante: la tumba de tumbas. Si lo comparamos con el edificio de Terrassa, es interesante ver cómo la forma puede ser muy distinta, resolviendo el mismo uso. Y la causa es el lugar, tanto físico como sentimental. La manera distinta como tratamos la muerte en Cataluña permite una formalización mucho más optimista, menos solemne. Y ese optimismo propicia otra simbología, la del edificio blanco levitando a medio camino entre la tierra y el cielo. De ahí que con el mismo esquema de funcionamiento y programa, el resultado formal sea radicalmente distinto, incluso opuesto, uno enterrado y el otro levitando. En ese momento aparece «la casualidad» del encargo de la casa CH. Dos proyectos muy distintos compartiendo mesa. El proyecto de la casa se contamina de lo que está ocurriendo en la mesa vecina y acaba con un cierto parentesco formal con otro edificio con el que ya no comparte ni uso ni lugar. Pero curiosamente esa forma resuelve de manera muy ingeniosa el problema: la excesiva cercanía de unos vecinos a los que la casa quiere cerrarse.

A Aparentemente, el proyecto de los Juzgados de Sant Boi no tiene nada que ver con los anteriores, pero, analizándolo y oyéndote, parece existir, como en los otros, una respuesta al lugar, cómo se

Tanatorio en León

Tanatorio en Terrassa

Casa CH

Clínica Orto en Barcelona

pretende ser un futuro centro de Sant Boi. La piel del edificio disuelve los aspectos más domésticos de ese edificio —puertas y ventanas para convertirlo en un elemento abstracto y así darle el carácter necesario para presidir ese lugar. Las plazas siempre las han presidido ayuntamientos o iglesias, pero en muy pocos casos edificios judiciales. Por eso la búsqueda de esa componente reiteradamente vertical, homogénea, con un solo material, casi sin aberturas… como si fuera una catedral. Estas lamas verticales aparecen incluso para disolver el esquema del proyecto, tres barras encima de un gran zócalo, que evidenciaban el uso del edificio. Desde el interior, las lamas, con distancias variables entre ellas y con diferentes ángulos, te permiten tener perspectivas de distintos puntos de la plaza, de la ciudad, etc. Desde fuera, la imagen del edificio es muy distinta y dinámica dependiendo de la dirección desde donde se avance. En escorzo, el edificio se vuelve tornasolado y cambia su luz y transparencia, en función del ángulo en el que te encuentres y de la luz del sol.

A *Tu arquitectura se caracteriza por convertir los edificios en objetos. ¿Sucede lo mismo con Sant Boi?*

J Las lamas nos ayudan a desmaterializar el edificio para convertirlo en una pieza casi industrial, que uno casi piensa que podría deslizarse sobre el pavimento. Esa piel transpirable, que atempera el clima y relaciona y filtra el interior con la plaza, desde un punto de vista formal ayuda a hacer desaparecer los elementos tradicionales de la arquitectura —puertas, ventanas, cambios de materiales y texturas— para construir un volumen abstracto e insólito.

A *¿De ahí tu fascinación por los objetos, por el diseño?*

J Sí, es cierto que soy un poco fetichista con ciertos objetos, porque seguramente la perfección sólo es posible en la pequeña escala. Eso ya lo decía Nietzsche, y Mies lo corroboraba cuando decía que Dios está en el detalle. Creo que el gusto por el trabajo bien terminado, por el detalle en arquitectura, es compartido por muchos de los arquitectos a los que admiro. Arquitectos tan dispares como Mies, Jacobsen, Utzon, Le Corbusier, etc. emplearon mucho de su tiempo no sólo en cuidar el detalle de sus construcciones, sino también en diseñar objetos que todavía hoy están vigentes.

A *Esa doble piel transpirable la utilizas también en otros proyectos con los que estáis trabajando en este momento —el edificio de oficinas y un gran parque urbano en el 22@ de Barcelona, así como en un par de viviendas—, pero evolucionada.*

J En el edificio de oficinas de Barcelona, las lamas son un recurso para hacer girar y finalizar un parque urbano verde, la lama es verde, vegetal, está viva, y en este caso se utiliza para el control solar y para privatizar el interior. En el caso del proyecto de la casa NS, además de subrayar las magníficas vistas de Barcelona, simbolizan unas grandes columnas… Pero esta lama está evolucionando, este grueso de pared con doble piel transpirable se ha transformado, en la casa de Badajoz, en celosía cerámica, y en el CEIP de Granollers, en cortes verticales en la fachada. Sigue siendo la misma piel uniformadora que ayuda a abstraer el volumen y que tiene mucho que ver con la arquitectura de los años cincuenta, en especial la brasileña, que ya utilizaba este tipo de pieles.

Pero en el caso de Granollers, esta evolución de la piel es parte de un desarrollo del proyecto en el que también interviene el cliente, sugiriendo cambios que se adapten a sus requerimientos. La calidad de la arquitectura construida obliga a un esfuerzo económico, creativo, de aplicación de normativas y a convencer al cliente de que lo propuesto es lo correcto. Pero cuando éste pide cambios, es necesario tener cintura para que dichos cambios no sólo no destruyan el proyecto, sino que también sean una oportunidad de dar un paso adelante. Las demandas del cliente no tienen forma asociada, tú debes dársela, y ahí está nuestra fuerza.

A *¿Cómo sitúas la arquitectura catalana, de la que tú eres miembro y embajador por construir fuera de Cataluña, en la escena nacional y su promoción?*

J No estamos en el mejor momento de calidad y promoción de la arquitectura catalana. Durante muchos años Cataluña fue un referente; ahora, por diferentes motivos, puede parecer que Madrid concentra gran parte de los buenos arquitectos, pero no es tan cierto.

En este momento, todas las publicaciones importantes de arquitectura se encuentran en Madrid, *El Croquis, Tectónica, Arquitectura Viva…* con una política de apoyo a los arquitectos locales. *Quaderns*, que ahora empieza una nueva etapa con un nuevo equipo, debería apostar fuerte por una labor de promoción de la arquitectura catalana, incluso por la no construida, y realizar un trabajo de búsqueda de nuevos y buenos arquitectos catalanes, que los hay…

Finalizamos la conversación invitados a un aperitivo por uno de los miembros de BAAS en el mismo patio donde hemos pasado casi dos horas: es su cumpleaños.

Abandonamos el patio accediendo al interior del despacho para ver algunas actualizaciones de su web (www.jordibadia.com) y nos despedimos agradeciendo el hecho de que una entrevista de la revista *AT* nos haya permitido charlar un buen rato, algo difícil hoy en día.

Juzgados en Sant Boi

CEIP en Granollers

Casa en Badajoz

Viviendas en El Papiol

Fotografías de Eugeni Pons

Els fons dels arxius de projectes

La història de la protecció del patrimoni arquitectònic al nostre país és relativament recent. Tot i que a nivell de l'Estat espanyol ja des de començament del segle XIX, durant el regnat del rei Carles IV, s'havien dictat normes en aquest sentit —*Instrucción sobre el modo de recoger y conservar los monumentos antiguos*— inspirades en legislacions dictades per la Revolució Francesa, no va ser fins a final del mateix segle que aquestes normes es van començar a fer respectar realment en més o menys mesura. Els grans monuments en general es van salvar, però el gruix de la resta del patrimoni arquitectònic, tant acadèmic com tradicional, va quedar abandonat a la sort de les circumstàncies.

Als anys seixanta l'especulació urbanística va començar a incidir de manera greu en els centres històrics i es van començar a veure els resultats d'un urbanisme gens respectuós amb la ciutat històrica. No va ser ja fins a final del segle XX que veus preocupades per la destrucció sistemàtica dels centres històrics es van fer ressò d'aquesta situació per mitjà de diversos congressos internacionals; entre d'altres, el Consell d'Europa va adoptar la Carta Europea del Patrimoni Arquitectònic proclamant: «El patrimoni arquitectònic europeu inclou, no només els edificis aïllats d'excepcional valor i el seu entorn, sinó també les àrees de les ciutats i els pobles d'interès històric i cultural».

A les comarques tarragonines, a excepció dels grans monuments, la resta de patrimoni estava sense cap mena de protecció, fins i tot, i malgrat la legislació estatal, l'extraordinari patrimoni arqueològic de Tàrraco, era destruït sistemàticament en la construcció de nous edificis.

A partir dels últims anys de la dècada dels setanta, un petit grup de companys des del Col·legi d'Arquitectes de la llavors delegació de Tarragona, preocupats per la rapidesa amb què s'estaven perdent les arquitectures històriques, van crear l'Arxiu Històric i l'anomenada Comissió de Defensa del Patrimoni Arquitectònic, que va participar activament en la campanya «Salvem el Teatre Romà» i amb les seves accions va aconseguir transmetre a l'opinió pública, entre d'altres, el valor del modernisme, de l'arquitectura de Jujol i d'altres que durant anys havien caigut en l'absolut oblit.

Però, com totes les coses, no es pot estimar res si no es coneix prèviament i, en conseqüència, una de les tasques fonamentals a l'hora de voler defensar aquest patrimoni era la de fer-ne l'estudi previ.

Aquesta necessitat urgent de disposar de coneixement històric de les arquitectures menors —i considero «menors» totes aquelles que no eren d'autor consagrat, de les quals a Tarragona no n'hi havia cap— va portar a fer un buidat sistemàtic de la documentació dels arxius locals per tal de conèixer autors i èpoques de les obres i així poder defensar amb coneixement de causa obres o edificis que s'entenia des de la Comissió que calia conservar i dels quals es desconeixia gairebé tot.

Entre altres treballs, es va portar a terme el buidat documental a l'Arxiu Històric Municipal de Tarragona d'expedients d'obres que s'iniciava el 1826 i que es va estendre fins al 1936, entenent que era el període en el qual es va construir l'eixample urbà del segle XIX. Més endavant es va fer la mateixa tasca amb l'Arxiu Diocesà i amb d'altres.

Aquest estudi sistemàtic, que es va iniciar l'any 1978, va permetre conèixer la data, l'autor i la documentació elaborada per a la tramitació de l'expedient d'obres (fonamentalment plànols, ocasionalment memòria) de la quasi totalitat dels edificis de Tarragona construïts en aquestes èpoques, i es va classificar per adreces, que és l'entrada amb la qual normalment era necessari identificar qualsevol edifici per als objectius que dúiem a terme. Aquesta tasca va servir entre altres coses, per completar moltes de les fitxes IPCE (Inventari del Patrimoni Cultural Europeu), les de l'inventari del Patrimoni Arquitectònic del Ministeri de Cultura del 1979, les dels edificis del Catàleg del Pla especial de protecció per a la conservació i valoració del patrimoni historicoartístic del Pla general de Tarragona de 1982, les de l'inventari del Servei del Patrimoni Arquitectònic de la Generalitat de Catalunya de 1984, etc. i finalment va servir també de base fonamental per a la publicació editada per la Demarcació del CoAC de Tarragona, de la *Guia d'arquitectura del Camp de Tarragona* el 1996. Sense les tasques de recerca prèvia hauria estat impossible portar a terme aquesta important publicació. Diverses informacions obtingudes durant els treballs duts a terme també van ser útils per fer el muntatge de l'exposició conjunta sobre l'obra, al Camp de Tarragona, dels arquitectes Jujol, Martinell i Rubió, i de la primera exposició monogràfica a Tarragona sobre el primer dels tres, que es va organitzar el 1979 amb motiu de la commemoració del 1r centenari del seu naixement.

Tota aquesta documentació convenientment arxivada i classificada, ha estat des de l'any 1982 als arxius de la Demarcació de Tarragona del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya a la disposició i a l'abast de totes les persones i institucions que han estat interessades en aquest tema.

Jaume R. Costa i Pallejà, arquitecte
Responsable de l'Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes a Tarragona des del 1980 fins al 1985

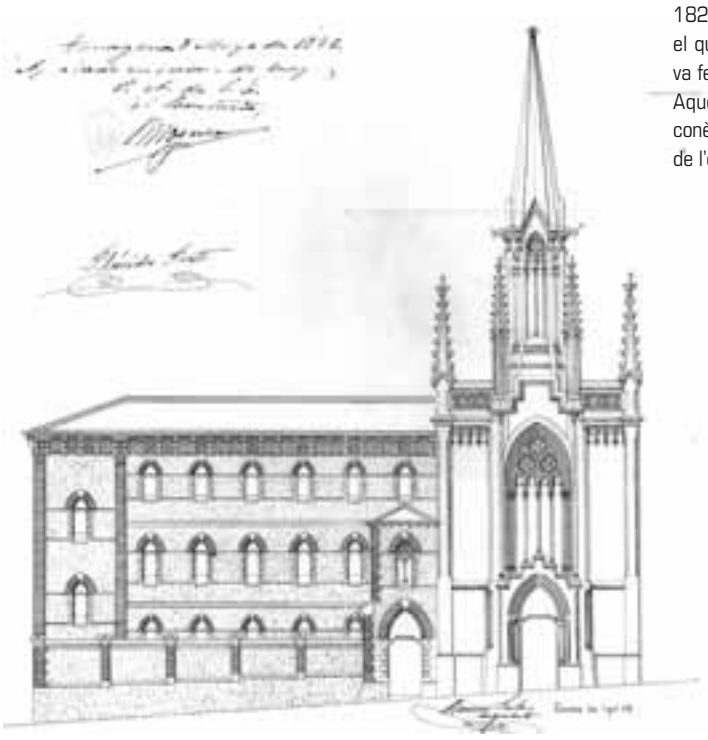

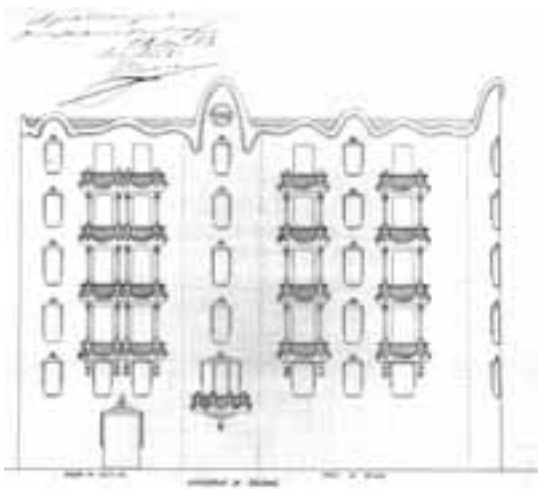

Taller Vandellòs – L'Hospitalet de l'Infant 2004

El municipi de Vandellòs i l'Hospitalet de l'Infant, a través del seu alcalde Josep Castellnou, va signar un conveni a principi del 2004 amb la Fundació Politècnica de Catalunya, concretament amb el Màster de Projectació Urbanística, per tal d'analitzar la realitat urbanística del municipi i establir-ne criteris d'intervenció, mitjançant un taller de projectació. Aquest municipi té un insòlit nivell de complexitat (enorme concentració de grans infraestructures d'ordre nacional, proximitat a una creixent àrea metropolitana de Tarragona, el turisme i els problemes de l'estacionalitat, dispersió dels diferents nuclis urbans dins el municipi, fortes tensions de creixement a la costa i baixíssima densitat —fins i tot abandonament— a l'interior, àrees naturals de valor...) que li confereixen un interès acadèmic especial.

El mes d'abril va començar aquest Taller Vandellòs – l'Hospitalet de l'Infant 2004, que s'està duent a terme en aquests moments. Hi participen 12 arquitectes i està dirigit pels professors Dolors Domènech, Joaquim Español i Antonio Moro. Té una durada de nou setmanes i s'hi tracten temes de caràcter, mida, escala i nivell de complexitat molt diferents, com la relació de Vandellòs – l'Hospitalet de l'Infant amb l'àrea metropolitana de Tarragona, la relació entre les grans infraestructures i el creixement urbà, els teixits urbans de l'Hospitalet (nucli i urbanitzacions exteriors), la façana marítima o l'entorn rural i els nuclis rurals.
Aquesta enorme diversitat permet experimentacions metodològiques per tractar d'una manera eficaç qüestions de perfil tan divers.

ACTIVITATS DE LA DEMARCACIÓ gener>juny 2004

Exposicions

PFC 2001-2003
Projectes finals de carrera dels arquitectes acabats de col·legiar a la demarcació
Lloc: Sala d'Exposicions del CoAC Tarragona

PORTO. Fotografies d'Eulàlia Grau
Nostàlgica decadència i romanticisme, projectat a les façanes de Porto
Lloc: Sala Barhaus CoAC Tarragona

III BIENNAL D'ARQUITECTURA ALEJANDRO DE LA SOTA
Lloc: Pati Sant Roc. IEV. Valls

CONCURS D'IDEES PER A L'ORDENACIÓ DE LA SABINOSA. 1985
Lloc: Sala Exposicions CoAC Tarragona

L'ALTRE COSTAT DE LA FRONTERA
Organitzen: CoAC Tarragona i Arquitectes sense Fronteres
Acte associat al Fòrum 2004. Lloc: Sala d'Actes del CoAC Tarragona

LANDMARKS. Fotografies de Sergi Ollé
Lloc: Sala Barhaus CoAC Tarragona

LE CORBUSIER, LA PROMENADE
Lloc: Sala d'Exposicions del CoAC Tarragona

TERRITORIS. Fotografies de Rafel López Monné i poesies de Gaspar Jaén i Urban
Primavera Fotogràfica '04
Lloc: Sala d'Exposicions CoAC Tarragona

TAMÍS. Fotografies de Francesc d'Assis Magarolas Jordà
Primavera Fotogràfica '04
Lloc: Sala Barhaus CoAC Tarragona

EUROPAN 7
Lloc: Sala Exposicions CoAC Tarragona

PATRIMONI RESTAURAT
Lloc: Sala Barhaus CoAC Tarragona

Xerrades

ASF: 10 ANYS CONSTRUINT FUTUR
A càrrec de Jesús Barcos, resp. de comunicació d'ASF
Dins l'exposició «L'ALTRE COSTAT DE LA FRONTERA»
Lloc: Sala d'Exposicions CoAC Tarragona

CONSTRUIR SOBRE LO CONSTRUIDO. A càrrec de Rafael Moneo
Lloc: Sala d'Actes CoAC Tarragona

LECTURA COMENTADA DE LA SUITE POÈTICA TERRITORIS
A càrrec de Gaspar Jaén
Lloc: Sala d'Actes del CoAC Tarragona

LA TÊTE EN BAS, LES PIEDS EN L'AIR: ALGUNES QÜESTIONS SOBRE "LA CAIGUDA DE BARCELONA", DE LE CORBUSIER
A càrrec de Josep Quetglas, arquitecte

JORDI BADIA, ARQUITECTE, BAAS
Dins del Cicle «Punts Cardinals»
Lloc: Sala d'Actes CoAc Tarragona

CRISTINA GUEDES I FRANCISCO VIEIRA DE SANTOS, ARQUITECTES
Dins del Cicle «Punts Cardinals»
Lloc: Sala d'Actes CoAc Tarragona

ANTÓN GARCÍA-ABRIL, ARQUITECTE, ENSAMBLE STUDIO
Dins del Cicle «Punts Cardinals»
Lloc: Sala d'Actes CoAc Tarragona

Jornades / Cursos

CONCURS D'AMPLIACIÓ DEL CoAC TARRAGONA

JORNADA «EL SANATORI DE LA SABINOSA... A DEBAT»
Lloc: Sala d'Actes del CoAC Tarragona

JORNADA D'AAUC SOBRE «EL CAMP DE TARRAGONA. LES INFRAESTRUCTURES I EL PLA DIRECTOR URBANÍSTIC DE LES ACTIVITATS INDUSTRIALS I TURÍSTIQUES»
Lloc de trobada: Ajuntament del Morell

CICLE DE TROBADES INTERPROFESSIONALS FÒRUM BARCELONA 2004
Organitza: Col·legis professionals de Tarragona
Lloc: Antiga Audiència de Tarragona

PRESENTACIÓ PROGRAMA PRESTO 8.7
Lloc: Sala d'Actes CoAC Tarragona

PRESENTACIÓ DEL LLIBRE "L'INSTITUT PERE MATA DE REUS, DE LLUÍS DOMÈNECH I MONTANER", de Jordi March, Mireia Freixa, Núria Gil, Antoni Labad, Teresa M. Sala, Marta Saliné i Pia Subias.

JORNADA «DESPLEGAMENT PARCIAL REGLAMENTARI DE LA LLEI D'URBANISME»
Lloc: Col·legi d'Advocats de Tarragona

JORNADA «ENERGIA SOLAR TÈRMICA»
Lloc: Seu CoAC Tarragona

CURS «D'INTERVENCIÓ EN EL PATRIMONI AL CAMP DE TARRAGONA»
Lloc: Seu CoAC Tarragona

Itineraris

ITINERARIS FÒRUM BARCELONA 2004

VISITA AL NOU AJUNTAMENT DE SALOU

VISITA VERMUT'S D'OBRA. ALMOSTER – EL MORELL
Visita itinerari d'obres en construcció

VISITA A LA TARRAGONA ROMANA

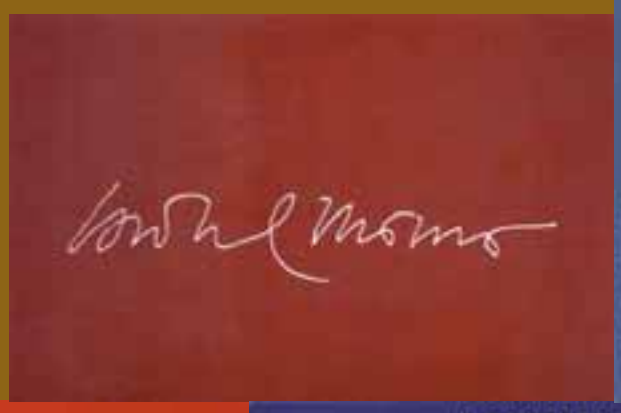

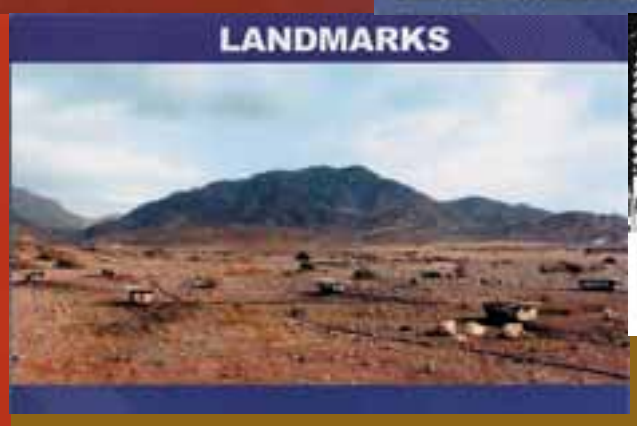

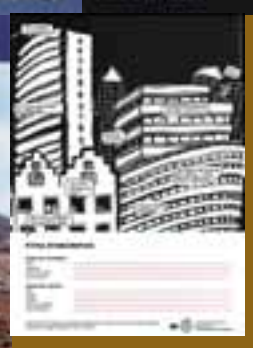

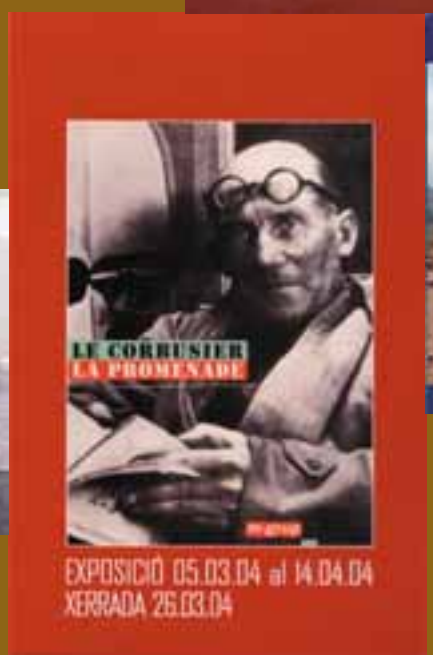

Ortoimatge del Camp de Tarragona 1:25.000 - © Institut Cartogràfic de Catalunya

Amb el patrocini de:

AT *ARQUITECTES DE TARRAGONA #5*

COL·LEGI D'ARQUITECTES DE CATALUNYA
DEMARCACIÓ DE TARRAGONA

President JORDI BERGADÀ
Secretari ANTON BULTÓ
Tresorer LUIS ULLOA
Vocals JORDI GRANELL, JOSÉ MARÍA GRANDES, FINA ROYO

Consell editor

Junta Directiva DEMARCACIÓ DE TARRAGONA. CoAC

Consell redactor

JORDI GRANELL Vocal de Cultura
JOSEP CANELA Coordinador Centre de Documentació
JORDI GUERRERO Coordinador d'Activitats Culturals
AGUSTÍ REHUES Gerent

Director

JUAN MANUEL ZAGUIRRE

Disseny i producció

Disseny gràfic FÉLIX MESALLES, JOAN TOUS, LLUC SUMOY, OSCAR LLORCA
Traducció i correcció dels textos TRADUIT.COM
Producció JTFM ASSOCIATS, S.L.
Impressió INGOPRINT S.A.

Edició i subscripcions

COL·LEGI D'ARQUITECTES DE CATALUNYA

DEMARCACIÓ DE TARRAGONA

Sant Llorenç, 20-22
43003 Tarragona
tel. 977 249367 fax 977 236503
tarragona@coac.net

Les opinions publicades són exclusives de qui les expressa

© de l'edició, el Col·legi d'Arquitectes de Catalunya
© dels textos, els seus autors
© de les fotografies, els seus autors
© de l'ortoimatge del Camp de Tarragona, l'Institut Cartogràfic de Catalunya

ISSN 1579-6515
DL. B-9451-04

Reservats tots els drets d'aquesta edició

Tarragona, juny de 2004

Col·legi d'Arquitectes
de Catalunya
Demarcació de Tarragona

3,00 euros

ISSN 1579-6515
00005
9 771579 651009